

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Anna Brandejská

**Mediální obraz „Západu“ v týdenících Obzory a Tvorba
v letech 1945-1948**

Diplomová práce

Praha 2012

Autor práce: **Bc. Anna Brandejská**

Vedoucí práce: **PhDr. Jan Cebe**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

BRANDEJSKÁ, Anna. Mediální obraz „Západu“ v týdenících Obzory a Tvorba v letech 1945-1948. Praha, 2012. 83 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Cebe.

Anotace

Diplomová práce „Mediální obraz ‚Západu‘ v týdenících Obzory a Tvorba v letech 1945-1948“ zkoumá pomocí kvantitativní obsahové analýzy zobrazení západního světa uvedenými týdeníky v dané době. Lze předpokládat, že týdeníky budou o Západu psát odlišně. Tvorba, týdeník vydávaný ÚV KSČ, bude pravděpodobně značně negativní, zatímco Obzory, týdeník vydávaný Lidovou demokracií, bude zřejmě Západ popisovat pozitivně. Pro uvedení do kontextu práce obsahuje také popis politické situace v Československu a ve světě v poválečných letech, stejně tak je přiblížena československá mediální krajina.

Anotation

The diploma thesis „The media image of the Occident in magazines Obzory and Tvorba in 1945-1948“ examines by using quantitative content analysis the portrayal of the Western world in provided magazines. It can be assumed that the magazines wrote about the Occident differently. Tvorba, magazine published by the communist party, is likely to be negative, while Obzory, published by the People’s Democracy, would probably describe the West in a positive way. A description of the political situation in Czechoslovakia and in the world in postwar years, as well as the Czechoslovak media landscape, are included in the thesis to put into context.

Klíčová slova

Západ, Tvorba, Obzory, Československo 1945-1948, československá média v poválečné době.

Keywords

Occident, Tvorba, Obzory, Czechoslovakia in 1945-1948, Czech Media afer the Word War II.

Rozsah práce

Vlastní text práce bez anotací a příloh má celkem 112 390 znaků s mezerami, tzn. necelých 63 normostran.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

Anna Brandejská

V Praze, dne 17. května 2012

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své práce PhDr. Janu Cebemu za veškerou pomoc při řešení problémů spojených s touto prací.

Rovněž chci za poskytnuté rady poděkovat PhDr. Michaelu Romancovovi, Ph. D., a PhDr. Janu Křečkovi, Ph. D.

Svým rodičům a příteli chci poděkovat za vynikající zázemí, které mi poskytli během celé doby mého studia.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky UK FSV
Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:

Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta:
Brandejská Anna

Razítko podatelny:

Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta:
2010

E-mail diplomantky/diplomanta:
anna.brandejska@gmail.com

Studijní obor/typ studia:
Mediální studia/prezenční

Předpokládaný název práce v češtině:

Mediální obraz „Západu“ v týdenících Obzory a Tvorba v letech 1945-1948

Předpokládaný název práce v angličtině:

The Presentation of the Occident in magazines Obzory and Tvorba in 1945-1948

Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok – vzor: ZS 2012)

(diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí, tedy teze schválené v LS 2010/2011 umožňují obhajovat práci nejdříve v LS 2011/2012):

LS 2011/2012

Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků):

Diplomová práce se bude zabývat způsobem zobrazení západního světa na stránkách publicistických týdeníků Obzory a Tvorba. Sledované období bude od roku 1945 do roku 1948.

Informace z obou titulů budou vzájemně porovnány. Odlišnosti bude diplomová práce hledat jak ve způsobu popisu jednotlivých událostí, tak například i ve výběru zemí, o kterých je referováno, a témat obecně.

Pro uvedení do kontextu bude popsána také politická situace v Československu a ve světě ve sledovaných letech a také československá mediální krajina, která se po druhé světové válce výrazně proměnila.

Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků):

Vzhledem k zaměření zkoumaných týdeníků lze předpokládat, že jejich prezentace západního světa bude výrazně odlišná. Týdeník Tvorba, jakožto titul vydávaný ÚV KSČ v nakladatelství Svoboda, bude s největší pravděpodobností zaměřen proti Západu, stejně jako například proti katolickým autorům.

Naopak Týdeník pro politiku a kulturu Obzory, vydávaný Lidovou demokracií, bude prozápadně a protisocialisticky zaměřený, přičemž lze tento předpoklad odůvodnit už jen díky autorům titulu, mezi které patřil kupříkladu šéfredaktor Ivo Ducháček, Pavel Tigrid nebo Helena Koželuhová. Komunistický ministr informací Václav Kopecký navíc o Obzorech mluvil jako o titulu, ve kterém působí škůdci režimu.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

Úvod

1. Československo v letech 1945-1948

2. Mediální krajina v ČSR 1945-1948

2.1 Charakteristika týdeníku Obzory

2.1.1 Nejvýznamnější autoři týdeníku Obzory

2.2 Charakteristika týdeníku Tvorba

2.2.1 Nejvýznamnější autoři týdeníku Tvorba

3. Zobrazování „Západu“ na stránkách týdeníků Obzory a Tvorba

4. Výsledky výzkumu

Závěr

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Kvantitativní obsahová analýza

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

Drápala, M. *Na ztracené vartě Západu. Antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948.* Praha : Prostor, 1999.

- Soubor novinových a časopiseckých článků autorů, kteří v letech 1945-1948 hájili demokratické hodnoty. Obsahuje také medailony jednotlivých publicistů, pro potřebu této diplomové práce například Heleny Koželuhové nebo Pavla Tigrida.

Kaplan, K., Tomášek, D. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1953.* Sešity ÚSD, svazek 22. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994.

- Studie o fungování hromadných sdělovacích prostředků v Československu v letech 1945-1953. Obsahuje také soubor usnesení a nařízení KSČ a zpráv a dopisů jejích členů, které se týkají tisku a rozhlasu.

Kaplan, K. *Pravda o Československu 1945-1948.* Praha : Panorama, 1990.

- Historická studie, která pojednává o poválečném politickém vývoji Československa do roku 1948.

Schulz, W., Hagen, L., Scherer, H., Reifová, I. *Analýza obsahu mediálních sdělení.* Praha: Karolinum, 1998.

- Publikace se věnuje technikám kvantitativní obsahové analýzy. Na praktickém příkladu, který zkoumá referování Českého rozhlasu o krizi v České televizi, jsou ukázány jednotlivé metody.

Veselý, Z. *Dějiny mezinárodních vztahů.* Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010.

- Publikace mapuje vývoj mezinárodních vztahů a mezinárodní politiky od počátku civilizace do 21. století. Několik kapitol je věnováno také historickému vývoji nejen západních zemí po druhé světové válce.

Zieris, K. *Nové základy českého periodického tisku.* Praha : Orbis, 1947.

- Studie se věnuje vytváření základů vydávání českého tisku po druhé světové válce. Karel F. Zieris popisuje všechny problémy organizace denního a týdenního tisku.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací,

které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

Hynšt, J. *Tvorba v letech 1945-1952*. Univerzita Karlova, 1982.

Weirauchová, J. *Počátky českého tisku v roce 1945*. Univerzita Karlova, 1975.

Apl, D. *Propagace komunistických idejí na stránkách československých kulturních periodik 1945 - 1948*. Univerzita Karlova, 2010.

Groman, M. *Mezi diktaturami : boj za svobodu tisku v letech 1945-1948*. Univerzita Karlova, 2000.

Datum / Podpis studenta/ky

31. května 2011

.....

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na UK FSV vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

PhDr. Jan Cebe

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

.....

Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ UK FSV. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU KOPIÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE DOPORUČENÉ PEDAGOGEM/PEDAGOŽKOU BUDE VEDENÍ IKSŽ POUZE BRÁT NA VĚDOMÍ, TEZE PODÁVANÉ STUDENTEM/KOU SAMOSTATNĚ BUDE PROJEDNÁVAT.

OBSAH

ÚVOD.....	10
1. SITUACE VE SVĚTĚ 1945-1948.....	12
1.1 TRUMANOVA DOKTRÍNA A MARSHALLŮV PLÁN.....	13
2. ČESKOSLOVENSKO V LETECH 1945-1948.....	16
3. MEDIÁLNÍ KRAJINA V ČSR 1945-1948	20
3.1 OTÁZKA CENZURY	21
3.2 CHARAKTERISTIKA TÝDENÍKU OBZORY	23
3.2.1 <i>Nejvýznamnější autoři týdeníku Obzory</i>	23
3.3 CHARAKTERISTIKA TÝDENÍKU TVORBA	29
3.3.1 <i>Nejvýznamnější autoři týdeníku Tvorba</i>	30
4. ZOBRAZOVÁNÍ „ZÁPADU“ V TÝDENÍCÍCH OBZORY A TVORBA ..	38
4.1 KVANTITATIVNÍ OBSAHOVÁ ANALÝZA.....	38
4.2 KÓDOVACÍ JEDNOTKA, VYMEZENÍ OBLASTI ANALÝZY	39
4.2.1 <i>Hodnoty jednotlivých proměnných</i>	39
4.2.2 <i>Důvody pro zařazení vybraných zemí do analýzy</i>	41
5. VÝSLEDKY VÝZKUMU	47
ZÁVĚR.....	69
RESUMÉ	72
POUŽITÁ LITERATURA.....	74
PRAMENY	77
SEZNAM PŘÍLOH.....	78

ÚVOD

Diplomová práce „Mediální obraz ‚Západu‘ v týdenících Obzory a Tvorba v letech 1945 - 1948“ se zabývá způsobem zobrazení západního světa na stránkách publicistických týdeníků Obzory a Tvorba v uvedených letech. Téma jsem si vybrala především z důvodu osobního zájmu o historii, a to zejména o dějiny 20. století. Tomuto mému zájmu odpovídá také druhý obor, který studuji - mezinárodní vztahy. Moje diplomová práce se zabývá mimo jiné právě proměnou mezinárodních vztahů v době po druhé světové válce, zvláště pak rozdělením světa v začátcích studené války.

Problematika vzniku bipolárního fungování světa je velmi podrobně popsána v řadě publikací. Také dějinám Československa v době od konce 2. světové války do komunistického převratu v únoru 1948 je věnováno velké množství literatury. Méně se však autoři zabývají československými médii v této době, a to jak v obecné rovině, tak především se zaměřením na týdeník Obzory nebo Tvorba.

Týdeník Obzory popisuje literatura pojednávající o Československé straně lidové, týdeníku Tvorba se však odborná literatura věnuje jen okrajově. Zaměřila se na ni nicméně diplomová práce Jiřího Hynšta obhájená na Karlově Univerzitě v roce 1982. Další diplomové práce už nepopisují výhradně ani jeden z týdeníků, ale pojednávají například o boji proti cenzuře ve sledovaném období nebo zkoumají zobrazování komunistických idejí v kulturních týdenících. Téma reflexe Západu v tehdejších československých médiích se v kvalifikačních pracích neobjevilo.

Tato diplomová práce zkoumá mediální obraz Západu pomocí kvantitativní obsahové analýzy. Shody a odlišnosti v textech dvou týdeníků hledá jak ve výběru zemí, o kterých tituly referovaly, tak témat, která s danými zeměmi spojovaly. Práce si všímá také způsobu popisu Západu, a to konkrétně zda je zachycován pozitivně nebo negativně.

Pro uvedení do kontextu jsou první kapitoly práce věnovány popisu politické situace ve světě a v Československu, zahrnut je také bližší popis československé mediální krajiny, která se po druhé světové válce výrazně proměnila. Popsán je také charakter obou týdeníků a prostor je věnován i medailonkům nejvýznamnějších autorů, kteří do listů přispívali.

Oproti navrženému uspořádání práce v tezi, byla po úvodu přidána kapitola týkající se situace ve světě ve sledovaných letech, a v ostatních kapitolách byly vyčleněny podkapitoly. Jinak práce z teze vychází a kompletně ji dodržuje.

Vzhledem k zaměření zkoumaných týdeníků lze předpokládat, že jejich prezentace západního světa bude výrazně odlišná. Týdeník Tvorba, jakožto titul vydávaný ÚV KSČ v nakladatelství Svoboda, bude s největší pravděpodobností zaměřen proti Západu, stejně jako například proti katolickým autorům.

Naopak Týdeník pro politiku a kulturu Obzory, vydávaný Lidovou demokracií, bude prozápadně a protisocialisticky zaměřený. Tento předpoklad vychází také z toho, kdo v Obzorech působil. Mezi autory patřili například šéfredaktor Ivo Ducháček, Pavel Tigríd nebo Helena Koželuhová. Komunistický ministr informací Václav Kopecký navíc o Obzorech mluvil jako o titulu, ve kterém působí škůdci režimu.

Výzkum diplomové práce má potvrdit nebo vyvrátit následujících pět hypotéz:

1. Týdeníky budou referovat o stejných zemích ve stejných souvislostech, vzhledem k aktuálním událostem. Zemím ale bude věnován rozdílný prostor.
2. Zobrazování Západu oběma týdeníky bude odlišné (z hlediska pozitivní x negativní).
3. Týdeníky budou nejčastěji psát o USA a Velké Británii, vzhledem k jejich poválečnému postavení v mezinárodních vztazích.
4. Týdeníky budou v článcích o Západu zmiňovat také Sovětský svaz, ale budou ho hodnotit odlišně.
5. Týdeníky budou v článcích o zahraniční problematice zmiňovat i Československo.

1. SITUACE VE SVĚTĚ 1945-1948

Po druhé světové válce se výrazně proměnily mezinárodní vztahy, vzniklo nové mocenské uspořádání a objevily se také nové faktory ovlivňující povahu vztahů mezi státy. Na vzestupu byly nové velmoci - Spojené státy americké a Sovětský svaz, které si získaly dominantní postavení supervelmocí. Sílil význam zemí tzv. třetího světa, obzvláště bývalých kolonií. Velkou roli začaly hrát také mezinárodní organizace - v roce 1945 byla v San Francisku ustavena Organizace spojených národů, jejímž hlavním úkolem bylo udržování mezinárodního míru a bezpečnosti ve světě.

Vedle uzavření mírové smlouvy s Německem bylo jedním z hlavních úkolů při zajišťování mírového uspořádání uzavření mírových smluv s evropskými spojenci a satelity Německa, tzn. Bulharskem, Finskem, Itálií, Maďarskem a Rumunskem.¹ Teprve v roce 1951 se v San Francisku sešla konference, která posléze uzavřela mírovou smlouvu také s Japonskem.

Rozhodující roli v uspořádání světa nicméně hrály vztahy mezi USA a Sovětským svazem, které díky svému potenciálu, zejména jadernému, zaujaly pozici supervelmocí. Studená válka, která trvala po většinu druhé poloviny dvacátého století, se odehrávala jako válka zvláštního druhu v ostré a neustálé konfrontaci ve všech sférách s výjimkou vojenského střetu mezi zeměmi a jejich bloky.² V jejích počátcích ji zapříčinily také expanzionistické tendence SSSR, který vytvářel tlak na všechny státy mezi Baltem a Černým mořem. Prvním sovětským cílem bylo ustavení vlád v zemích střední Evropy, které by byly „přátelské“ vůči SSSR. Nejsilněji to pocítovali obyvatelé Polska, Rumunska a Bulharska, ve kterých byla i po skončení války přítomná Rudá armáda.³

Kromě toho se Sovětský svaz snažil expandovat do severního Íránu nebo černomořských úžin. Diplomatický tlak vyvíjel na Turecko a nutil tamní vládu, aby ponechala mobilizovanou armádu.

V politické sféře silně zapůsobilo vystoupení Winstona Churchilla v severoamerickém Fultonu. Bývalý britský premiér přijal nabídku Westminster College na udělení čestného doktorátu. Slavnostní akt byl naplánován na 5. března

¹ Viz. VESELÝ, Z. *Dějiny mezinárodních vztahů*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 337.

² Tamtéž, s. 342.

³ Viz. PLECHANOVÁ, B., FIDLER, J. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*. Praha : ISE, 1997. s. 59.

1946 a Churchill ještě před příletem do Fultonu konzultoval s americkým prezidentem Trumanem obsah svého projevu. V něm obvinil Sovětský svaz z totalitarismu a vměšování se do vnitřních záležitostí států ve střední a jihovýchodní Evropě a vyzval Spojené státy s Velkou Británií ke spolupráci při zastavení sovětské expanze.

Od Štětína na Baltu po Terst na Jadranu byla napříč celým kontinentem spuštěna železná opona. Za touto linií leží všechna hlavní města starých států střední a východní Evropy. Varšava, Berlín, Vídeň, Budapešť, Bělehrad, Bukurešť a Sofie, všechna tato slavná města i s obyvatelstvem jejich zemí se ocitla v oblasti, kterou musím nazvat sovětskou sférou, a všechna jsou vystavena nejen té či oné formě sovětského vlivu, ale i vysoké a v mnoha případech rostoucí míře ovládnutí z Moskvy. Jedině Atény - Řecko se vši svou nehynoucí slávou - si mohou svobodně zvolit vlastní budoucnost pod dohledem britských, amerických a francouzských pozorovatelů. [...] Komunistické strany, které byly v těchto východoevropských zemích velice malé, získaly postavení a moc zdaleka přesahující počet jejich členů, a ze všech sil se snaží prosadit totalitní vládu. Téměř ve všech případech byl nastolen policejní stát a prozatím nikde, s výjimkou Československa, neexistuje skutečná demokracie.⁴

Všechny pokusy o rozšíření sovětské sféry vlivu byly snahou využít situaci a postavení vítězné velmoci, minimálně k vylepšení pozice pro vyjednávání při řešení důležitých otázek. Rozsah sovětských nároků vznesených v letech 1945 a 1946 a způsob jejich vymáhání uspišily cestu ke konfrontační politice studené války.⁵

1.1 TRUMANOVA DOKTRÍNA A MARSHALLŮV PLÁN

Administrativa amerického prezidenta Trumana uvažovala, jak na sovětské snahy reagovat. První aktivní odpovědí byla tzv. Trumanova doktrína. V roce 1947 prezident požádal Kongres o uvolnění finanční pomoci Turecku a Řecku⁶, aby dokázaly lépe vzdorovat sovětskému tlaku. Spojené státy si byly vědomy

⁴ NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století*. Praha : Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000. s. 198.

⁵ Viz. PLECHANOVÁ, B., FIDLER, J. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*, s. 61.

⁶ Řecku mělo být poskytnuto 250 milionů dolarů, Turecku 150 milionů dolarů.

strategického významu Řecka, pokud by upadlo pod sovětskou nadvládu, stalo by se vstupní branou Sovětského svazu do Turecka a Íránu. Podle analýzy amerického ministerstva zahraničí z února 1947 by navíc Francie a Itálie byly tváří v tvář komunistické hrozbě oslabeny a ta by se pak mohla šířit dále do západní Evropy.⁷ Také proto prezident Truman vystoupil se svým projevem v Kongresu, známým jako Trumanova doktrína. Žádost o finance odůvodnil prezident snahou o zadržení komunismu:

Jeden ze způsobů života je založen na vůli většiny. Vyznačuje se svobodnými institucemi, zastupitelským principem vlád, svobodnými volbami, zárukami pro svobodu jedince, svobodu slova a náboženství a ochranou před politickým útlakem. Druhý způsob života je založen na vůli menšiny, která je vnučována většině. Opírá se o teror a útlak, o řízený tisk a rozhlas, o zfalšované volby a o potlačování osobních svobod. Věřím, že politika Spojených států musí spočívat v podpoře svobodných národů, jež vzdorují pokusům o ujařmení ozbrojenými menšinami či vnějšímu tlaku. Domnívám se, že naše pomoc musí spočívat především v ekonomické a finanční podpoře, která je nevyhnutelná pro dosažení jejich hospodářské stability a tudíž i vyrovnaného politického života...⁸

Do dubna 1948 získaly Turecko a Řecko celkem 337 milionů dolarů, přičemž Turci na vojenské cíle využili celou obdrženou částku, Řekové 59 procent z ní. Na konci května 1947 byl přitom zákon o pomoci rozšířen i na západní okupační zóny v Německu a Rakousku a na Itálii. Poprvé tak byla realizována nová politická koncepce Spojených států, Trumanova doktrína, která spočívala v zadržování komunismu, jenž vycházelo z teze diplomata, politického poradce a historika George Frosta Kennana. USA tak zaštitily obranu občanské společnosti a jejího demokratického systému.⁹

Vojenská a hospodářská moc obou supervelmocí a Trumanova ideologická kampaň proti „totalitnímu komunismu“ přiměly řadu států postavit se na jednu, nebo druhou stranu. Podpora jedné, nebo druhé mocnosti, se začala spojovat s

⁷ In: LUŇÁK, P. *Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*. Praha: Libri, 1997. s. 72.

⁸ In: NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století*. s. 211.

⁹ Tamtéž, s. 211.

„ideologickým ztotožněním“ buď s americkým, nebo sovětským světovým názorem, nehledě na vnitřní politiku.¹⁰

Naplno se politika zadržování projevila v Marshallově plánu na obnovu hospodářství evropských zemí. Kennan, který byl povolán do čela nově vytvořené Rady pro plánování politiky, představil už 6. května 1947 předběžnou představu o americké účasti na obnově Evropy. Její základ přitom spočíval v politické a hospodářské rekonstrukci Německa. V přípravném dokumentu Koordinačního výboru Státního departmentu stálo: „Americká hospodářská pomoc by měla směřovat k úpravě evropských hospodářských těžkostí, které učinily evropskou společnost zranitelnou a vhodnou pro zneužití jakýmkoliv totalitním hnutím.“¹¹

Veřejnost se o projektu dozvěděla z projevu státního tajemníka George Marshalla na Harvardově univerzitě 5. června 1947. Obnova zpustošeného hospodářství poválečné Evropy měla zajistit stabilitu jakožto hráz proti hladu, bídě, zoufalství a sociálnímu chaosu. Odpovědi evropských států byly okamžité. Velká Británie a Francie navrhly Moskvě společné jednání o americkém návrhu a Sověti souhlasili s cestou ministra Vjačeslava Molotova do Paříže. Stejně tak Praha, Varšava a Bělehrad se o americkou pomoc měly podle sovětské výzvy aktivně zajímat.

Nakonec ale Moskva naopak zahájila proti Marshallovu plánu diplomatickou ofenzivu a začala zdůrazňovat nebezpečí hospodářsko-politického vměšování Spojených států do záležitostí druhých zemí. Východoevropské vlády měly přijmout pozvání na jednání o pomoci, ale jednání poté zablokovat. Nakonec byl do hlavních měst sovětské zájmové sféry doručen telegram z Moskvy, který zakazoval účast na summitu. Motivy odmítnutí měly země uvést podle svého.

V Praze způsobila změna sovětského postoje velké problémy. Klement Gottwald vyjádřil pochybnosti o naplnění moskevské depeše z 8. července 1947 s tím, že „vláda nemusí komunisty podpořit“. Státní tajemník Vlado Clementis sdělil, že se už nedá nic dělat, protože „Angličanům i Francouzům už byla dána kladná odpověď [...] a velvyslanec Nosek již obdržel příslušné směrnice.“¹²

Československá váhavost ale rozlítla Stalina, jenž si pak vyžádal příjezd našich politiků do Moskvy. Ultimativním tónem požadoval změnu rozhodnutí o účasti

¹⁰ Viz. WEGS, J. R., LEDRECH, R. *Evropa po roce 1945*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 28.

¹¹ Cit. v NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století*. s. 212.

¹² Tamtéž, s. 214.

na jednání. Československá vláda poté na mimořádném jednání 11. července jednomyslně odsouhlasila odmítnutí pozvání na jednání v Paříži.

Následujícího dne ve Francii začali jednat zástupci šestnácti evropských států¹³ a výsledkem setkání bylo ustavení Výboru pro evropskou hospodářskou spolupráci, který předložil Spojeným státům žádost o finanční pomoc v celkové výši 29 miliard dolarů. Později byla částka snížena na 13 miliard dolarů.¹⁴

Zákon o zahraniční pomoci schválil americký Kongres 2. dubna 1948. Pomoc se měla skládat z darů, především zemědělských a potravinových doplňků, surovin, polotovarů a dodávek průmyslového zboží. V menší míře pomoc zahrnovala také finanční půjčky.

S pomocí Marshallova plánu byla západní Evropa stabilizována, podařilo se iniciovat hospodářské integrační procesy¹⁵, zmírnit pocity ohrožení a přibrzdit sovětskou expanzi. Současně ale plán potvrdil bipolární rozdělení Evropy.

2. ČESKOSLOVENSKO V LETECH 1945-1948

Tři poválečné roky byly v Československu ve znamení mnoha politických, hospodářských i kulturních změn. Jiří Hanuš toto období označil jako „podivné interregnum“.¹⁶ Během tohoto mezivládí, období mezi nacistickou okupací a komunistickým režimem, byla zahájena výstavba režimu lidové demokracie. Tu charakterizovaly dva významné znaky. Zaprvé se jednalo o model regulované demokracie, který Sovětský svaz připouštěl v zemích sféry svého vlivu, zadruhé vyvěrala podoba režimu ze zkušeností předchozího vývoje.¹⁷

Podmínky pro poválečný vývoj Československa byly položeny už před koncem druhé světové války. Odvíjely se od vítězství antifašistické koalice a logického nárůstu vlivu Sovětského svazu. Klíčový význam měla spojenecká smlouva

¹³ Pařížského jednání se zúčastnili zástupci Velké Británie, Francie, Itálie, německé Trizonie, Nizozemí, Řecka, Portugalska, Rakouska, Belgie, Dánska, Irsko, Švédsko, Švýcarsko, Norsko, Islandu, Lucemburska a Turecka.

¹⁴ Viz. NÁLEVKÁ, V. *Světová politika ve 20. století*. s. 215.

¹⁵ Státy, které se pomoci účastnily, založily v dubnu 1948 Organizaci pro evropskou hospodářskou spolupráci. V roce 1961 se spolek přetvořil v Organizaci pro evropskou hospodářskou spolupráci a rozvoj.

¹⁶ Viz. HANUŠ, J. *Doba podivného interregna*. In : Němeček, J. a kol.: *Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40. letech XX. století*. Praha : Historický ústav, 2010. s. 239.

¹⁷ Viz. PÁNEK, J., TŮMA, O. *Dějiny českých zemí*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2008. s. 365.

o vojenské pomoci při osvobození československého území a o poválečné spolupráci uzavřená 12. prosince 1943 v Moskvě.¹⁸ Exilový prezident Edvard Beneš chtěl tehdy omezit pravicové spektrum a vést zemi k socialistickým reformám. Po jednání se sovětským ministrem zahraničí Vjačeslavem Molotovem dospěl k názoru, že SSSR umožní Československu svobodný vývoj.

Posun doleva nastal v důsledku války a po zkušenostech z krize třicátých let také v myšlení mnohých občanů ČSR. První poválečná vláda byla ustavena po jednání v Moskvě, nejvíce ministrů v ní měli komunisté, sestaven tam byl také vládní program, tzv. Košický vládní program. „Ten předznamenal budoucí vývoj a mimo jiné deklaroval kulturní a politickou orientaci na Sovětský svaz a zapověděl prvorepublikové pravicové strany.“¹⁹ Program zaručoval přechod k obnově Československa, ale řešil například také záruku bezpečnosti a svrchovanosti země. Majetek nepřátel a zrádců byl zkonfiskován, společnost měla být očištěna a demokracie určitým způsobem omezena.²⁰

V Národní frontě²¹ se sdružilo šest politických subjektů: Komunistická strana Československa, Čsl. strana sociálně demokratická, Čsl. strana lidová, Čsl. strana národně socialistická, Demokratická strana a Komunistická strana Slovenska.²² Pět z těchto stran se ve svém programu hlásilo k socialismu. Opozice neexistovala, byť se o ní uvažovalo.

Důležitým momentem československé politiky se stala otázka národnostních menšin. Na základě dekretů prezidenta republiky bylo rozhodnuto o odsunu německého a maďarského obyvatelstva, které také pozbylo československého státního občanství. Tato politika byla vysvětlována kolektivní vinou menšin jako celku.²³

V ekonomické části Košického vládního programu byla zmíněna potřeba obnovení národního hospodářství, položení základů nové sociální politiky a převedení majetku „Němců, Maďarů, kolaborantů a zrádců“ pod státní správu. Všeobecně se počítalo s požadavkem znárodnění. Od poloviny roku 1945 stálo v centru politického

¹⁸ Viz. KAPLAN, K. *Pravda o Československu 1945-1948*. Praha : Panorama, 1990. s. 7.

¹⁹ KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. s. 115.

²⁰ Viz. PÁNEK, J., TŮMA, O. *Dějiny českých zemí*. s. 368.

²¹ Národní fronta tvořila novou politickou základnu, sdružovala politické strany a později také další organizace. Postupně se přetvořila ve specifickou vládní koalici.

²² Viz. PAVELČÍKOVÁ, N. *Klíčové mezníky vývoje ČSR po roce 1945*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, 2009. s. 12.

²³ Viz. KAPLAN, K. *Pravda o Československu 1945-1948*. s. 17.

dění hnutí za znárodnění velkého soukromého vlastnictví v nezemědělské sféře.²⁴ Znárodnění se uskutečnilo na základě čtyř dekretů prezidenta republiky z 24. října 1945. Zestátněn byl klíčový a velký průmysl, potravinářský průmysl, akciové banky a pojišťovny, již dříve byl znárodněn filmový průmysl včetně dovozu, vývozu a distribuce filmů. Celkem bylo zestátněno přes tři tisíce podniků.²⁵

V květnu 1946 se konaly první poválečné volby do ústavodárného Národního shromáždění. Byly to první a na dlouhou dobu poslední demokratické volby, které rozhodovaly nejen o složení volených orgánů, ale také o poměru mezi komunisty a demokratickými silami.

Volby potvrdily komunisty jako nejsilnější politickou stranu, v Česku získali 40, 2 % hlasů. Jejich jednoznačné volební vítězství narušil jen úspěch Demokratické strany na Slovensku, pro kterou hlasovalo téměř 62 procent voličů. „Vítězem se však oprávněně cítili komunisté se 114 poslanci. Národní socialisté jich získali 35, lidovci 46, DS 43, sociální demokraté 39 a konečně Strana práce a Strana slobody získaly po 3 poslancích“.²⁶ Předsedou vlády se stal Klement Gottwald, kromě toho KSČ obsadila funkce ve velké většině významných institucí. Komunisté pak začali pohlížet na ostatní strany v Národní frontě jako na možnou opozici, uvnitř lidové nebo národně socialistické strany se navíc začínaly prosazovat síly, které nechtěly dopustit odklon od tradic parlamentní demokracie.²⁷ V roce 1947 se tak spolupráce mezi stranami oslabovala a přibývalo konfliktů.

Další osud ČSR ovlivnilo zhoršení vztahů mezi Východem a Západem, které bylo předzvěstí studené války. Spojené státy nabídly na jaře 1947 evropským zemím ekonomickou pomoc v podobě tzv. Marshallova plánu, podmínily ji ovšem demokratickým vývojem. Československo potvrdilo účast na Pařížském jednání, Sovětský svaz však odmítl a Stalin si osobně vynutil odvolání československé účasti na konferenci. Současně zakázal další jednání se Západem, čímž se ČSR dostalo ještě výrazněji o sféry mocenského vlivu SSSR.²⁸

Komunisté od podzimu 1947 zvažovali několik možností převzetí politické moci. Při jednáních vlády v Národní frontě i v nižších orgánech dál přibývalo sporů, které ochromovaly chod administrativy.

²⁴ Viz. PÁNEK, J., TŮMA, O. *Dějiny českých zemí*. s. 372.

²⁵ Tamtéž, s. 373.

²⁶ KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. *Dějiny českých médií 20. století*. s.123.

²⁷ Viz. PÁNEK, J., TŮMA, O. *Dějiny českých zemí*. s. 380.

²⁸ Viz. PAVELČÍKOVÁ, N. *Klíčové mezníky vývoje ČSR po roce 1945*. s. 18.

Změnu si nekomunistické strany slibovaly od voleb plánovaných na jaro 1948. Očekávaly oslabení komunistické moci a snahu o zachování demokratických principů. Politické napětí se však dále stupňovalo. Mocenský zvrat urychlily demise ministrů tří nekomunistických stran z 20. února 1948. Sociálnědemokratičtí ministři se rozhodli k nim nepřipojit, stejně tak se ale nepřidali ani na stranu komunistů. Strany počítaly s vyvoláním vládní krize, kterou by musel řešit prezident na společných jednáních Národní fronty, spoléhaly na svůj úspěch ve volbách, stejně jako na to, že prezident Beneš demise nepřijme a také očekávaly pomoc Západu. Situaci však využili komunisté a předseda vlády Klement Gottwald prezidentovi předložil návrh na doplnění kabinetu o další členy KSČ.²⁹ Už 21. února navíc komunisté uspořádali velkou demonstraci svých stoupenců na pražském Staroměstském náměstí, jejíž průběh rozhlas vysílal do celé republiky. Odhaduje se, že akce se zúčastnilo až milion lidí a několik milionů alespoň poslouchalo přenos. To svědčilo o masové podpoře komunistů.³⁰

Prezident Beneš dlouho odmítal přijmout komunistický plán řešení krize a vládu chtěl jmenovat až po vzájemné dohodě všech vládních stran. Situaci však komplikovalo to, že se v demokratických stranách vytvářela opozice ochotná jednat s komunisty a to způsobilo vnitrostranické krize. KSČ současně zesílila tlak na prezidenta, ve kterém viděla poslední překážku svého úspěchu. Beneš nakonec ustoupil, přijal demise a jmenoval novou vládu, v níž byli ministři výhradně komunisté, stoupenci levicového křídla sociální demokracie a kolaboranti s komunisty z ostatních stran.

Vládní krize, která Československem zmítala od 20. do 25. února 1948, tak vedla k pádu demokracie a nastolení totalitního režimu trvajícím přes čtyřicet let. Dne 11. března 1948 schválili poslanci Národního shromáždění program nové Gottwaldovy vlády a potvrdili tak její legitimitu. Pro hlasovalo 230 poslanců, jedenáct jich opustilo sál, proti nebyl nikdo.³¹

²⁹ Viz. PAVELČÍKOVÁ, N. *Klíčové mezníky vývoje ČSR po roce 1945*. s. 23.

³⁰ Viz. PÁNEK, J., TŮMA, O. *Dějiny českých zemí*. s. 389.

³¹ Tamtéž, s. 392.

3. MEDIÁLNÍ KRAJINA V ČSR 1945-1948

S koncem druhé světové války se systém médií v Československu změnil. Noviny a časopisy nesměly být předmětem výdělečného podnikání, ale staly se národním majetkem.³² Na sjezdu v Košicích v dubnu 1945 se zástupci Komunistické strany Československa, Československé sociální demokracie, Československé strany národně socialistické a Československé strany lidové shodli, že nezávislý tisk nebude povolen. 18. května 1945 pak bylo na základě vyhlášky ministerstva informací zastaveno vydávání všech periodik kromě deníků stran sdružených v Národní frontě. Vydavateli tak mohly být jen uznané politické strany, státní úřady a veřejnoprávní instituce.³³

Zároveň přestala vycházet protektorátní periodika, zanikly tituly nepovolených politických stran, například deníky agrární strany Venkov nebo Večer, zanikl také tisk bulvární a německý. Jiné listy musely změnit název; České slovo se proto změnilo na Svobodné slovo a Lidové listy na Lidovou demokracii. K tomu byla obnovena periodika, která nesměla za okupace vycházet. Opět se tak začalo vydávat Rudé právo, Právo lidu a Národní osvobození.

Tisk v tomto období lze rozdělit do tří skupin. Byly to listy vydávané KSČ a KSS, v jejichž čele stálo Rudé právo s půlmilionovým nákladem. Na Slovensku vycházela Pravda, k dalším deníkům patřila brněnská Rovnost, ostravská Nová Svoboda, olomoucká Stráž lidu a plzeňská Pravda. Velikou oblibu si získal týdeník Tvorba s fučíkovskou tradicí, který postupně dosáhl až stotisícového nákladu. Celkem vydávala komunistická strana ve sledovaném období asi padesátku novin a časopisů, což bylo nejvíce ze všech politických stran.³⁴

Druhou skupinu periodik tvořil tisk ostatních politických stran. Národní socialisté vydávali asi čtyřicet titulů, jejich ústředním deníkem bylo Svobodné slovo. Ústředním titulem sociální demokracie, která vydávala dvacet novin a časopisů, zůstalo Právo lidu. Stejný počet periodik redigovala strana lidová, jejímž centrálním

³² Viz. BEDNAŘÍK, P. *Český tisk v letech 1945-1968*. In: Končelík, J., Köpplová, B., Prázová, I., Vykoukal, J. (eds.): *Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III, Média, Teritoriální studia*. Praha : Matfyzpres, 2004. s. 132.

³³ Tamtéž, s. 133.

³⁴ Viz. HYNŠT, J. *Tvorba v letech 1945-1952*. Praha: Univerzita Karlova. s. 14.

listem byla Lidová demokracie, která vznikla z Lidových listů. Dále strana stála za týdeníky *Obzory a Vývoj*.³⁵

Třetím typem byl tisk společenských organizací. Jedním z nejvýznamnějších titulů byl deník *Práce*, který vydávalo ROH, *Mladá fronta* - ústřední orgán Svazu české mládeže, *Zemědělské noviny* - deník Jednotného svazu českých zemědělců, nebo *Obrana lidu* - deník armády.³⁶

Celkově počet titulů vydávaných v Československu klesl. Zatímco před zářím 1938 zde vycházelo 141 deníků, v roce 1945 to bylo jen 31 listů.³⁷

„Z legislativních úprav je třeba pro poválečné období připomenout zejména zákon 101/1947 Sb., o postavení redaktorů a Svazech novinářů, který definoval novináře, ustanovil celostátní Ústřední svaz československých novinářů a jeho národní členy Svaz českých novinářů (SČN) a Svaz slovenských novinářů (ZSN), a především vymezil, že členství v příslušném svazu je podmínkou pro vykonávání novinářského povolání.“³⁸

3.1 OTÁZKA CENZURY

Od května 1945 v Československu fakticky neexistovala cenzura. Prezident a vláda vyhlásili v roce 1945 platnost zákonů z doby před rokem 1938, kdy fungovala preventivní cenzura vykonávaná úředníky ministerstva vnitra, politické strany ale tuto praxi preventivní cenzury neuplatnily.³⁹ Jedinými cenzory tak byly samotné strany, které tisk vydávaly, a jejich seskupení *Národní fronta*. Ministr informací Václav Kopecký popsal mediální praxi tak, že nikdy neexistovala taková svoboda tisku jako v době vlády lidové demokracie.⁴⁰

Na druhou stranu ale uvedl, že každý, a tedy i *Národní fronta*, může upozornit na to, že zveřejňované názory jsou nesprávné nebo se například vychylují z linie vládní politiky *Národní fronty*.⁴¹

³⁵ Viz. HYNŠT, J. *Tvorba v letech 1945-1952*. s. 15.

³⁶ Tamtéž, s. 15.

³⁷ Viz. KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. *Dějiny českých médií 20. století*. s. 84, 117.

³⁸ Tamtéž, s. 117.

³⁹ Viz. KAPLAN, K. *Cenzura 1945-1953*. O cenzuře v Československu v letech 1945-1956. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. s. 8.

⁴⁰ Viz. BEDNARÍK, P. *Český tisk v letech 1945-1968*, s. 141.

⁴¹ Tamtéž, s. 142.

Už v listopadu 1945 také vypukl spor mezi Kopeckým a předsedou lidové strany Janem Šrámkem. Ministr obvinil lidovecký tisk, zejména časopis *Obzory*, že „píše ve fašistickém a reakčním duchu“ a vyhrožoval, že listy zakáže. Objevily se tak obavy, že ministr informací bude podle vlastní úvahy zastavovat a perzekuovat tisk nekomunistických stran, přičemž nejvíce ohrožena byla právě lidová strana. Šrámek proto navrhoval zavedení cenzury s přesně stanovenými pravidly.⁴²

Vláda dala věc na starost ministrovi vnitra Václavu Noskovi, který nechal vyjádřit jednotlivé odbory ministerstva, a výsledkem bylo sdělení, že „současné poměry nevyžadují nezbytně vrchnostenských zásahů ze strany státní správy v té formě, jak je připouštějí dosavadní tiskové předpisy a ustanovení platného trestního řádu,“ čímž úřad vyslovil nesouhlas s předválečnou cenzurou, zároveň ale potvrdil potřebu dohledu nad tiskem, který budou vykonávat správní úřady Bezpečnosti a soudu.⁴³

Už na podzim 1947 ale komunisté názor změnili, protože se tisková cenzura stala vhodným způsobem, jak umlčet čím dál častěji se objevující kritické hlasy v novinách. Sbor národní bezpečnosti měl tisk stíhat za trestné věci, další oběžník, vydaný v prosinci 1947, obsahoval také výčet faktů, za které mělo být zahájeno trestní stíhání. Mimo jiné obsahoval kritiku dvouletého a pětiletého plánu, který ale v té době ještě neexistoval, psaní o hospodářské krizi nebo pochybnosti o dodávkách ze Sovětského svazu.⁴⁴

Ve stejné době se vedení ministerstva vnitra a ministerstva informací shodla na některých opatřeních: na ministerstvu vnitra bude zřízeno kontrolní oddělení, které „má soustavně sledovati veškerý tisk a sbíratí materiál, usvědčující tisk z vystupování ohrožujícího veřejný zájem“,⁴⁵ a Státní bezpečnost bude důsledněji kontrolovat tisk a ve zjištěných případech podá na redaktory trestní oznámení. Kontrolní odbor zahájil činnost 22. prosince 1947.⁴⁶

Už tyto zárodky cenzurních opatření přitom vyvolaly odpor dalších vládních stran a ještě zostřily spory v Národní frontě.

⁴² Viz. KAPLAN, K. *Cenzura 1945-1953*. s. 8.

⁴³ Tamtéž, s. 9.

⁴⁴ Tamtéž, s. 10.

⁴⁵ *Unesení předsednictva ÚV KSČ o sledování tisku*. In: KAPLAN, K. *O Cenzuře v Československu 1945-1956*. s. 63.

⁴⁶ Viz. KAPLAN, K. *Cenzura 1945-1953*. s. 11.

3.2 CHARAKTERISTIKA TÝDENÍKU OBZORY

Politicko-kulturní týdeník *Obzory* založili koncem srpna 1945 Pavel Tigrid a Ivo Ducháček. Spolu s nimi v redakci zasedli Helena Koželuhová, Bohdan Chudoba a Jan Strakoš, všichni současně také autoři deníku *Lidová demokracie*.⁴⁷

Obzory si brzy získaly uznání, staly se symbolem svobody tisku. Věnovaly zvláštní pozornost zahraničním vztahům, obzvláště otázce Německa a jeho budoucnosti a nebezpečí rozdělení světa na dva nepřátelské mocenské bloky.⁴⁸ Mnoho prostoru list věnoval také textům západních korespondentů, a to i těm, kteří nebyli s poměry v Československu spokojeni. Při informování o domácí problematice se autoři *Obzorů* nezdřáhali kritizovat komunistické úředníky včetně policie a psali například i o chování sovětských vojáků. Takové články se jiné listy neodvážily otisknout.

Už v prvním čísle list avizoval, jakým směrem se bude jeho tvorba ubírat. „*Obzory* budou hájit a propagovat demokracii, poněvadž se domnívají, že to je forma vlády a života našemu národu nejbližší a nejprospěšnější. Tím myslíme ovšem demokracii skutečnou, jak ji na rovině ethické viděl Masaryk. [...] Náš list se bude zasazovat o vybudování a upevnění sociálně spravedlivého řádu ve státě...“⁴⁹

Velmi brzy se tak objevila kritika *Obzorů* a 8. prosince odvysílal rozhlas prohlášení ministra informací Václava Kopeckého, v němž vyhrožoval zastavením týdeníku. Na příkaz ministra vnitra Václava Noska bylo několik novinářů zatčeno a další byli vyslýcháni. Tím vším se však ještě zvýšil zájem o list.⁵⁰

3.2.1 Nejvýznamnější autoři týdeníku *Obzory*

Pavel Tigrid

Mezi nejvýznamnější autory přispívající do týdeníku *Obzory* patřili Pavel Tigrid, Helena Koželuhová, Ivo Ducháček nebo Bohdan Chudoba. Pavel Tigrid, vlastním jménem Pavel Schönfeld, narozený 27. října 1917 zasvětil desítky let boji s totalitními ideologiemi, aby pomohl obnovit samostatnost a svobodu

⁴⁷ Viz. DRÁPALA, M. *Na ztracené vartě západu*. Praha : Prostor, 2000. s. 166.

⁴⁸ Viz. RENNER, J. *Československá strana lidová 1945-1948*. Brno : Prius, 1999. s. 44.

⁴⁹ O demokracii. *Obzory*. 25. 8. 1945. Roč. 1, č. 1, s. 1.

⁵⁰ Viz. RENNER, J. *Československá strana lidová 1945-1948*. s. 45.

Československa. Přestože strávil polovinu života v zahraničí, zasloužil se o demokratickou současnost Česka jako málokdo.⁵¹

Tigríd vystudoval gymnázium a následně práva. Jak píše Milan Drápala, jeho srdce bilo celý život nalevo, avšak ne v rytmu komunistických hesel. Obdivoval totiž svět umění, které se převážně hlásilo k levici. Ještě během středoškolských studií založil s Jiřím Ortenem, Josefem Schwarzem-Červinkou, Johnym Miškou a Jiřím Velstruským Divadelní kolektiv mladých v Praze Na Zbořenci.⁵² Současně se stal členem Studentského časopisu, kde začaly vycházet jeho první texty.

Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava Tigríd okamžitě uprchl přes Německo do Nizozemska⁵³ a odtud se dostal až do Londýna, kde se později přihlásil jako dobrovolník do československé exilové armády. Nakonec jeho bojové nasazení překazila kapitulace Francie, a tak se války od podzimu 1940 účastnil v éteru - na vlnách stanice BBC. Právě v té době přijal za své příjmení Tigríd.

Tigrída mohli posluchači slyšet také v samostatném vysílání československé vlády z Londýna⁵⁴. Při této činnosti se také přibližoval světu politiky, v Londýně navíc začal obdivovat britské pojetí demokracie, které v sobě slučuje politickou a náboženskou snášlivost, svobodu projevu a tisku, úctu k individualitě i tradičním autoritám, smysl pro fair play a občanskou i lidskou slušnost.⁵⁵ Také díky vztahu s Britkou v sobě Tigríd posléze objevil porozumění pro konzervativní hodnoty. Ze sociálního demokrata se tak stal demokrat liberálního chápání.

Návrat do Československa si Tigríd málem rozmyslel poté, co si přečetl právě schválený Košický vládní program. Nakonec se ale rozhodl neopustit „loď potápějící se, ale přece jen dosud plující pod naší, československou vlajkou“.⁵⁶

Tigríd ke svému návratu z Londýna napsal:

[Vrátil jsem se] relativně brzo, rozhodně jako první z londýnské ekipy BBC, a samozřejmě omylem. [...] Povolal mě telegramem nikdo jiný než tehdejší nejbojovnější komunista ze všech moskevských ostrých hochů, teď už ministr

⁵¹ Viz. DRÁPALA, M. *Na ztracené vartě západu*. s. 163.

⁵² Tamtéž, s. 163.

⁵³ Tigríd přitom přelstil okupační úřady, protože získal propustku k cestě na Slovensko, ale ujel opačným směrem.

⁵⁴ Vysílání se nejprve nazývalo Hovory s domovem, od dubna 1943 Hlas svobodného Československa. In: DRÁPALA, M. *Na ztracené vartě západu*. s. 164.

⁵⁵ Tamtéž, s. 164.

⁵⁶ Citováno v: Tamtéž, s. 165.

informací Kopecký. Tomu bylo řečeno, nevím kým, že jsem novinář slušně seznámený s rozhlasovou prací, ale hlavně levicový sociální demokrat. [...] Nebojte, ještě než jsem dojel do Prahy, se všechno vysvětlilo, z rozhlasu mě chladně vypoklonkovali s tím, že to byl omyl, že pro mě žádné místo není.⁵⁷

Po návratu do Československa už začal vycházet Tigridem založený týdeník *Obzory*. Později se stal šéfredaktorem týdeníku pro mladou generaci *Vývoj*, jehož první číslo vyšlo v září 1946. „V obou časopisech kriticky posuzoval vývoj ve státě z demokratických hledisek, a dostával se tak do konfliktu s nastupující komunistickou totalitou.“⁵⁸

Tigrid v Československu po návratu z exilu nepobýval dlouho. Brzy ráno 19. února 1948 odcestoval na reportážní cestu po britské okupační zóně Německa. „Svou reportáž jsem nenapsal a do Prahy jsem se nevrátil a už nevrátím. Jako už několikrát ve svém životě jsem měl víc štěstí než rozumu; čtyři dny po odjezdu mě přišli zatknout dva páni v kožených kabátech a moc se divili, když mě nenašli.“⁵⁹ Tigridovo jméno totiž tehdy figurovalo na seznamu StB nejnebezpečnějších osob.

Po svém odchodu sestavil a řídil československou redakci rádia *Svobodná Evropa* v Mnichově, jehož provoz byl zahájen v červenci 1950, pravidelně se vysílalo od 1. května následujícího roku. V roce 1952 Tigrid odešel do Spojených států, kde studoval na Columbijské univerzitě, psal komentáře pro *Hlas Ameriky*, spolupracoval s newyorským časopisem *Nové obzory* a později sám založil anglicky psaný měsíčník *Central European Newsletter*.

28. října 1956 také vyšlo první číslo časopisu *Svědectví*, jehož náklad se časem vyšplhal až na dvacet tisíc výtisků, ze kterých se většina pašovala do Československa. Čtvrtletník *Tigrid* řídil až do roku 1990. „Byl to bezpochyby nejlepší ze všech kulturně politických časopisů domácích i exilových. Věnoval se vývoji v Československu, komentoval jej z demokratických, komunismem neovlivněných pozic, umožňoval zcela svobodnou výměnu myšlenek různých názorových proudů doma i v exilu, a přispíval tak významně k formování protitotalitních sil.“⁶⁰

Od roku 1960 se Tigrid natrvalo přestěhoval do Francie, jeho návrat do vlasti byl možný až po roce 1989. V listopadové éře se Tigrid zapojil do veřejného života

⁵⁷ TIGRID, P. *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. Praha: Odeon, 1992. s. 204.

⁵⁸ CHURANĚ, M. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. II. díl. Praha: Libri, 1998. s. 221.

⁵⁹ TIGRID, P. *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. s. 246.

⁶⁰ CHURANĚ, M. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. II. díl. s. 221.

v Československu a po jeho rozdělení v České republice. Komentoval domácí události, publikoval články a také například knihu *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*, ve které shrnul dějiny Československa. V letech 1994-1996 byl ministrem kultury. Po roce 1998 se stáhl z veřejného života, zemřel v roce 2003 ve Francii.

Ivo Ducháček

Ducháček vystudoval právnickou fakultu, oboru se ale dále nevěnoval a nastoupil do Lidových novin. Od roku 1936 působil jako zpravodaj v Paříži, kde zůstal i po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava. Poté začal působit v tisku emigrace. Po pádu Francie odjel do Velké Británie, na konci války se účastnil osvobození Plzně jako styčný důstojník u generála George Pattona.⁶¹

Až do února 1948 byl Ducháček poslancem Československé strany lidové. Byl také předsedou zahraničního výboru Prozatímního i Ústavodárného Národního shromáždění, přičemž prosazoval orientaci zahraniční politiky na Sovětský svaz. Vnitropoliticky byl ale čím dál více ve sporu s KSČ, přispělo k tomu i to, že začal s Pavlem Tigridem vydávat týdeník *Obzory*. Spory vyvrcholily v poúnorových dnech, kdy byl Ducháček ze strany vyloučen.⁶²

Helena Koželuhová

Helena Koželuhová byla jednou z nejoblíbenějších odpůrkyň komunistické strany v letech 1945-1948. Narodila se v roce 1907 do rodiny advokáta Františka Koželuha a Heleny Čapkové, byla tak neteří Karla a Josefa Čapkových. Koželuhová se od dětství pohybovala v prostředí umělců a intelektuálů prvního řádu - kromě bratrů Čapkových se znala také s básníkem a diplomatem Josefem Palivcem, za kterého se provdala její matka po smrti Františka Koželuha, nebo s pozdějším agrárnickým politikem Osvaldem Brázdou, který uzavřel sňatek s její starší sestrou.⁶³

Koželuhová začala už na střední škole pomáhat svému otci s redigováním časopisu *Hospodář*. Po svatbě s advokátem Adolfem Procházkou se v Praze oddávala rušnému společenskému životu a své vášni pro literaturu. Její zájem o politiku ale ještě nepřesáhl rámec diskusí v kavárnách, tyto ambice spojovala spíše se svým

⁶¹ Viz. CHURANĚ, M. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. I. díl. Praha: Libri, 1998. s. 120.

⁶² Tamtéž, s. 120.

⁶³ Viz. DRÁPALA, M. *Na ztracené vartě západu*. s. 78.

mužem, který šel ve stopách svého otce, psal do lidoveckého tisku a spoluredigoval časopis Sociální rozhledy.⁶⁴ Jeho kandidatura do parlamentu skončila v roce 1935 neúspěchem, stal se ale jednou z osobností „mozkového trustu“ a vyjadřoval se k programovým a politicko-právním otázkám. Po vyhlášení protektorátu Čechy a Morava se stal zástupcem Lidové strany v Politickém ústředí, vrcholném orgánu domácího politického odboje, v roce 1940 se mu podařilo dostat do Jugoslávie a odtud do Paříže. Koželuhová byla mezitím zatčena a několik měsíců vězněna, v roce 1942 byla deportována do Terezína, odkud se dostala jen díky tomu, že se jí podařilo přesvědčit úřady, že Procházka rodinu už před lety opustil kvůli rozepřím a ona se hodlá znovu vdát. S Adolfem Procházkou se setkala až po konci války.

Její první politický text byl otištěn v Lidové demokracii 18. května 1945. Zpočátku byla ve svých článcích velmi kritická, brzy ale svůj tón obrátila a začala si brát na mušku různé nešvary nastupujícího politického a hospodářského řádu, o nichž se jinak mlčelo.⁶⁵ Od léta 1945 byla hlavní vnitropolitickou komentátorkou Lidové demokracie a nebylo se proto čemu divit, že byla přizvána i do redakce nového týdeníku *Obzory*. V obou listech vyzdvihovala šetrnost, osobní iniciativu a schopnost prosadit se, odvahu nést podnikatelské riziko.⁶⁶ Její nekompromisní názory vyjádřené sarkastickým stylem si brzy získaly oblibu čtenářů, pro mnohé ženy se stala vzorem. Její potenciál si uvědomovala i Lidová strana, do níž vstoupila už v květnu 1945, a která ji poté pověřila funkcí místopředsedkyně Hospodářského sboru.

Brzy se ale ze strany začala ozývat kritika Koželuhové kvůli její radikalitě. Z tohoto důvodu musela v lednu 1946 odejít z redakce *Obzorů*. Jak později vysvětloval šéfredaktor Ivo Ducháček, nebyly její názory konformní s oficiální prosovětskou linií lidové strany.⁶⁷ Protože jí poté bylo často bráněno v řečnění, své názory ještě přiosvětila a obracela se také proti stranickému vedení. Ve volbách v květnu 1946 byla zvolena poslankyní Národního shromáždění a znovu se postavila proti vrcholným činitelům strany, kritizovala organizaci strany, její postavení ve vládě Národní fronty, přítomnost kněží v aktivním politickém životě, atd.⁶⁸ Šrámkovu vedení strany vytýkala také málo vyhraněný postoj vůči komunismu, požadovala změny a výměnu předsedy strany. Jak píše Ladislav Niklíček, Šrámek „skutečně žil

⁶⁴ Viz. DRÁPALA, M. *Na ztracené vartě západu*. 80.

⁶⁵ Tamtéž, s. 83.

⁶⁶ Tamtéž, s. 83.

⁶⁷ Tamtéž, s. 86.

⁶⁸ Viz. RENNER, J. *Československá strana lidová 1945-1948*. s. 38.

v dobách první republiky, v demokratickém systému, v němž se mnohé dalo vyřešit koaličním jednáním v různých ‚pětkách‘ a v duchu jeho hesla Dohodli jsme se, že se dohodneme.“⁶⁹

Za svá slova byla Koželuhová 8. června 1946 ze strany vyloučena⁷⁰, což vyvolalo bouři protestů mezi členy lidovecké strany.

Koželuhová se přesto politické činnosti dál věnovala a od října do prosince 1946 působila v listu Nové prúdy. Poté se snažila o založení páté politické strany v Čechách, respektive o rozšíření činnosti Demokratické strany do Čech.⁷¹

Na konci února 1948 se Koželuhové podařilo utéct s manželem a dcerami do Bavorska. Později se cesty manželů rozdělily. Koželuhová se dostala do Mnichova a následně do Frankfurtu nad Mohanem, kde se setkala mimo jiné s Ferdinandem Peroutkou, do Londýna nebo do Paříže, kde v červenci 1949 vydala první číslo měsíčníku Návrat. O rok později se usídlila v městečku Schongau poblíž Mnichova a začala spolupracovat s redakcí Rádía Svobodná Evropa.

Od roku 1961 bydlela v městě Franklin u amerického Bostonu, kde začala učit na střední škole němčinu a francouzštinu. O pět let později jí lékaři diagnostikovali rakovinu ledviny, která se rozšířila do kostí. Zemřela 6. května 1967, den před svými šedesátými narozeninami.⁷²

Bohdan Chudoba

Historik, publicista a překladatel Bohdan Chudoba se narodil 21. listopadu 1909 v Brně. Vystudoval gymnázium a pokračoval studiem na Masarykově univerzitě. Absolvoval také studijní pobyty v Londýně, Oxfordu nebo ve Vídni a pracoval rovněž v zahraničních archivech v Římě, Paříži a Madridu, kde získal v roce 1933 doktorát filozofie a literatury.⁷³ Poté pracoval jako překladatel z němčiny a angličtiny a publicista. Za protektorátu pracoval jako středoškolský profesor nejprve na gymnáziu v Tišnově, poté v Brně.

⁶⁹ NIKLÍČEK, L. In: CHURANĚ, M. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. I. díl. s. 352.

⁷⁰ Koželuhová byla obviněna ze spiknutí, protože navrhla svolání sjezdu strany, na němž by tehdejší předseda strany Jan Šrámek měl pouze funkci čestného předsedy, a který by změnil program ČSL. In: RENNER, J. *Československá strana lidová 1945-1948*. s. 38.

⁷¹ Viz. DRÁPALA, M. *Na ztracené vartě západu*. s. 91.

⁷² Tamtéž, s. 100.

⁷³ BRABEC, J. *Slovník zakázaných autorů 1948-1980*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. s. 166.

„Po roce 1945 byl politicky činný v lidové straně; netajil se svým křesťanským názorem a upozorňoval na nebezpečí protidemokratické totality. V květnu 1946 byl zvolen poslancem Československé strany lidové, pracoval ve výboru pro věci zahraniční a ve výboru pro školství a vzdělávání. Ve stejném roce byl také členem československé delegace na mírové konferenci v Paříži.“⁷⁴ Působil také v tisku. Jeho texty vycházely v časopisech Rozmach, Studentský časopis, Jitro, Řád, Vyšehrad, Obzory, Lidová demokracie a také v zahraničních listech.⁷⁵

V roce 1948 emigroval a stal se univerzitním profesorem v Madridu a také v Chicagu. Zemřel 2. ledna 1982 v Madridu.⁷⁶

3.3 CHARAKTERISTIKA TÝDENÍKU TVORBA

Týdeník Tvorba vydával v letech 1945-1952 Ústřední výbor KSČ v nakladatelství Svoboda. Později bylo jeho vydávání zastaveno a od roku 1957 vycházel v Rudém právu. List navazoval na stejnojmenný titul, na kterém se v letech 1925-1938 významně podílel nejprve František Xaver Šalda. Od konce 20. let jej vedl Julius Fučík. V té době se týdeník zabýval hospodářskou krizí třicátých let a jejími sociálními důsledky, bojem za jednotnou a lidovou frontu proti fašismu, řešil otázky postavení kultury její úkoly, uveřejňoval recenze uměleckých děl a vyjadřoval názory KSČ na funkce a charakter umění v buržoazním státě.⁷⁷

Po roce 1938 bylo vydávání týdeníku zastaveno, už v roce 1942 ale začal vycházet ilegálně. Na přípravě prvních z těchto čísel se podílel také Fučík, jenž byl v té době zatčen a vězněn. Po druhé světové válce týdeník řídil Stanislav K. Neumann a po něm Gustav Bareš. Vzhledem ke své tradici a jako orgán ÚV KSČ byla Tvorba považována za reprezentativní list.⁷⁸

Po roce 1945 Tvorba prosazovala stalinské pojetí umění jako propagandy a politického boje. Útočila na nekomunistický tisk včetně Svobodného slova, Dnešku, Kritického týdeníku nebo právě Obzorů. Z osob pak kriticky psala například o

⁷⁴ HP. Bohdan Chudoba. *Slovník českých filozofů*. Katedra filozofie Msarykovy univerzity. On-line. [Cit. 22. 3. 2012]. Dostupné z WWW: < <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/chudob.html>>.

⁷⁵ BRABEC, J. *Slovník zakázaných autorů 1948-1980*. s. 167.

⁷⁶ Tamtéž, s. 167.

⁷⁷ Viz. HYNŠT, J. *Tvorba v letech 1945-1952*. s. 17.

⁷⁸ Viz. KNAPÍK, J. *Kdo spoutal naši kulturu*. Portrét stalinisty Gustava Bareše. Přerov: Nakladatelství Šárka, 2000. s. 25.

Václavu Černém, Ferdinandu Peroutkovi, Pavlu Tigridovi nebo Eduardu Valentovi.⁷⁹ Týdeník také útočil na katolické autory (Jaroslav Durych, Jan Zahradníček) a vinil je z kolaborace s nacismem.

Týdeník věnoval velkou pozornost nejenom událostem v Československu, ale i v celém světě - se zaměřením na Sovětský svaz, lidově demokratické státy, západní Evropu, USA a jihovýchodní Asii. Materiály ze zahraničí se zabývaly hlavně závažnými mezinárodně politickými událostmi, které přímo či nepřímo souvisely s vývojem v Československu. Větší pozornost však byla zaměřena na domácí problematiku ve všech oblastech života.⁸⁰

V ročnících 1946 a 1947 vedla Tvorba hlavní polemickou kampaň. Byly to spory Gustava Bareše s Václavem Černým a Ferdinandem Peroutkou nebo stati Jiřího Hájka a Ladislava Štolla o poměru literatury a politiky a články Jiřího Tauerera a Bohumila Mathesia, které obhajovaly politické čistky v sovětské literatuře.⁸¹

3.3.1 Nejvýznamnější autoři týdeníku Tvorba

Gustav Bareš

Gustav Bareš, původním jménem Breitenfeld, se narodil 22. října 1910 v Proseči - Záboří u Skutče do rodiny židovského obchodníka Bohumila Breitenfelda. Vyrůstal ve skromných poměrech, protože se rodina po první světové válce kvůli hyperinflaci v Německu ocitla v dlužích. Toto prostředí zapříčinilo Barešovo sociální cítění, víru v sociální rovnost a spravedlivý společenský řád. Rodina byla velmi kulturní, Bareš od mládí tíhnul k žurnalistice. Od svých dvanácti let vydával dětský časopis.⁸²

V roce 1924 odešel Bareš do Prahy k rodinným známým a nastoupil na obchodní akademii. I zde redigoval školní časopis, do kterého sám přispíval povídkami nebo satirou. Od poloviny 20. let se angažoval v komunistickém mládežnickém tisku, v roce 1926 vstoupil do Komunistického svazu mládeže

⁷⁹ Viz. DOKOUPIL, B. Tvorba (1) 1945-1952, 1957-1962. *Slovník české literatury* [online]. 28. 6. 2007, cit. 13. 10. 2011.

Dostupné z WWW: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=232>>

⁸⁰ Viz. HYNŠT, J. Tvorba v letech 1945-1952. s. 23.

⁸¹ Viz. DOKOUPIL, B. Tvorba (1) 1945-1952, 1957-1962. *Slovník české literatury* [online]. 28. 6. 2007, cit. 13. 10. 2011.

Dostupné z WWW: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=232>>

⁸² Viz. KNAPÍK, J. *Kdo spoutal naši kulturu*. s. 11.

(Komsomol) a působil v Komunistické studentské frakci (Kostufra). Psal také například do komsomolských časopisů Pravda mládeže nebo Avantgarda.⁸³

Po maturitě pracoval Bareš jako úředník žižkovské České akciové továrny na dýhy a současně spolupracoval s redakcí Rudého práva. Po půl roce, v březnu 1930, opustil své úřednické zaměstnání a nastoupil do listu.⁸⁴ Ve stejném roce vstoupil do KSČ a ve Škodových závodech v Plzni působil ve stranických periodikách Pravda a Škodovák. Současně pracoval v centrálních listech strany. Byl šéfredaktorem Rudého večerníku a později v Rudém právu řídil sociálně-politickou rubriku. Dále přispíval do Tvorby, Levé fronty, Signálu a jiných časopisů. V roce 1932 k tomu vydal svou první knihu Baťa - bankrot, kterou však tehdejší cenzura zabavila.⁸⁵ Od prosince 1935 do února 1936 Bareš Rudé právo sám redigoval a od února 1936 do roku 1937 působil jako redaktor Haló novin. V roce 1938 se pak stal vedoucím vnitropolitické rubriky Rudého práva a v listu pracoval až do jeho zastavení v říjnu 1938.⁸⁶

Po zastavení Rudého práva řídil Bareš jediný zbývající legální list KSČ do jejího rozpuštění, časopis Cesta soukromých zaměstnanců. Později se ještě stal šéfredaktorem časopisu Pražský týden. Při tom byl členem ilegálního vedení KSČ. Po okupaci Československa emigroval v květnu 1939 přes Polsko do Sovětského svazu.⁸⁷

Vrátil se koncem května 1945. Z jeho příbuzných přežila druhou světovou válku jen jeho sestra Markéta Breitenfeldová. Rodiče a zbytek příbuzenstva zemřeli v Terezíně. V této době se také sám rozhodl změnit si příjmení na Bareš.⁸⁸

Po návratu do Československa se Bareš plně zapojil do stranické práce. Stal se šéfredaktorem Rudého práva, členem Krajského výboru KSČ v Praze. Podílel se také na obnově týdeníku pro politiku a kulturu Tvorba, jehož první číslo vyšlo 26. července 1945. Bareš se také v roce 1946 stal vedoucím Kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ.⁸⁹

Velký ohlas měly u veřejnosti Barešovy polemiky s významnými představiteli demokratické inteligence. Na stránkách Kritického měsíčníku a Tvorby v lednu 1946 probíhala polemika s Václavem Černým, která však podle Jiřího Knapíka ukázala, že

⁸³ Viz. KNAPÍK, J. *Kdo spoutal naši kulturu*. s. 12.

⁸⁴ Tamtéž, s. 12.

⁸⁵ Tamtéž, s. 13.

⁸⁶ Tamtéž, s. 13.

⁸⁷ Tamtéž, s. 15.

⁸⁸ Tamtéž, s. 21.

⁸⁹ Tamtéž, s. 26.

komunistická strana neumí ústy svých představitelů smysluplně komunikovat se svými protivníky.⁹⁰

Na podzim roku 1951 vypukla ve vedení KSČ hluboká vnitrostranická krize, která souvisela s přípravou procesů s komunistickými funkcionáři. Hlavním výsledkem bylo odvolání generálního tajemníka Rudolfa Slánského a zrušení tohoto postu. Průběh a výsledky zasedání ÚV KSČ z 5. září 1951 se projeví také v kultuře. Začala se řešit otázka, kdo má poslední slovo v jejím řízení - zda stranický aparát v čele s Gustavem Barešem, nebo ministerstvo informací a osvěty vedené Václavem Kopeckým. Dlouhodobý spor se tímto okamžikem vyhroutil a byl počátkem změny postavení Gustava Bareše.⁹¹ O rok později byl Bareš zbaven stranických funkcí a nadále se prezentoval jako publicista.⁹² Ve druhé polovině 60. let byl jmenován děkanem Fakulty osvěty a novinářství Karlovy university. V roce 1968 se domáhal rehabilitace. „Patřil totiž k lidem, kteří počátek ‚deformací socialismu‘ datovali ode dne svého zatčení nebo zbavení mocenského postavení.“⁹³ Nakonec byl ale o dva roky později vyloučen z KSČ.⁹⁴ Zemřel 13. září 1979.

Stanislav Kostka Neumann

Stanislav Jan Konstantin Václav Bohudar Neumann se narodil manželům Karolíně a Stanislavovi 5. června 1875. Matka pocházela z chudých poměrů, otec byl advokát, zemský a říšský poslanec za staročechy a zemřel už v roce 1880. Nezanechal žádný majetek, protože se pokoušel podnikat a o vše při tom přišel. Jeho smrtí tak rodina přišla o měšťácký blahobyt. Jak Neumann sám říkal, byl „po otci buržoa a po matce plebejec“.⁹⁵

Škola byla pro Neumanna podle jeho slov mučírnu, proto do ní nechodil rád. Velmi rád měl ale čtení, četl všechno, co se mu dostalo pod ruku. Jeho zamilovanými autory byli Alois Jirásek a Jules Verne.⁹⁶ Během studií se aktivně zapojoval do činnosti studentského kroužku, který vydával časopis *Slavia*. V něm publikoval své první básně, velmi vlastenecké a ovlivněné tvorbou Svatopluka Čecha. Později četl také studentům zakázaný nový *Časopis českého studentstva*.

⁹⁰ Viz. KNAPÍK, J. *Kdo spoutal naši kulturu*. s. 33.

⁹¹ Tamtéž, s. 142.

⁹² NIKLÍČEK, L. In: CHURANĚ, M. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. I. díl. s. 25.

⁹³ Tamtéž, s. 25.

⁹⁴ Tamtéž, s. 25.

⁹⁵ Viz. MACHÁČEK, M. *Stanislav K. Neumann*. Praha : Horizont, 1985. s. 14.

⁹⁶ Tamtéž, s. 16.

Díky známostem otce se dostal do redakce staročeského reakčního listu Hlas národa, kde psal drobné zprávy. Po večerech se pak věnoval politickému životu, a to především v rámci Politického klubu dělnického v Čechách. V roce 1893 byl zatčen při zásahu proti pokrokařskému hnutí. Oficiálním důvodem zatčení bylo přitom podle policie odhalení tajného spolku Omladina, který se prý snažil svrhnout mocnářství. Neumann byl během procesu označen za člena vedení a dostal proto trest 14 měsíců vězení.⁹⁷ Během svého pobytu ve věznici na Borech v Plzni přitom začal s literární činností, napsal sbírku *Nemesis, bonorum custos*.

Po návratu z vězení začal přispívat do časopisu *Moderní revue*, který vydávali Arnošt Procházka a Jiří Karásek ze Lvovic. V listu Neumann publikoval verše, z nichž později vznikly jeho další knihy. Později stále více inklinoval k anarchismu. Po smrti tety Anny zdědil vilu na Olšanech a vytvořil tam středisko českého literárního anarchismu. Umělci, mezi kterými byli například Fráňa Šrámek, František Gellner, Karel Toman nebo Marie Majerová, zde bouřlivě debatovali. Ve vile vznikla také redakce *Nového kultu*, který vycházel nepravidelně od roku 1894 do roku 1904 a postupně se měnil v anarchokomunistický časopis.⁹⁸

Novinářství přitom Neumannovi přineslo další pobyt ve vězení. V roce 1904 byl zatčen kvůli přestupkům proti tiskovému zákonu a za mřížemi strávil čtrnáct dní.⁹⁹ Jak píše Miroslav Macháček, šlo Neumannovi v publicistice o výchovu pracujících, agitaci pro myšlenky anarchokomunismu a o to, jak se nejlépe přiblížit k masám. Vydával proto i tehdy oblíbenou formu kalendářů.¹⁰⁰

Ještě v roce 1904 odjel se svou pozdější druhou manželkou Boženou Hodačovou do Vídně, kde chtěl získat finanční podporu pro *Nový kult*. Podářilo se mu ale vydat už jen dvě čísla časopisu a poté se přesunul na Moravu do Řečkovic, kde začal vydávat *Anarchistickou revue*, a později do Bílovic, kde uspořádal výběr svých politických článků z let 1904 až 1908.¹⁰¹

V roce 1910 Neumann navázal spolupráci s *Lidovými novinami*, což ho do jisté míry finančně zabezpečilo. Kromě psaní fejetonů do novin se tak mohl věnovat i další literární činnosti i svým mnohým zálibám.¹⁰²

⁹⁷ Viz. MACHÁČEK, M. *Stanislav K. Neumann*. s. 19.

⁹⁸ Tamtéž, s. 28.

⁹⁹ Tamtéž, s. 34.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 34.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 38 - 43.

¹⁰² Tamtéž, s. 45.

I přes špatné zdraví byl v roce 1915 odveden a byl povolán do války. Na frontu však nikdy neodešel kvůli zánětu rohovky, který se mu v té době rozvinul. Válečné vzpomínky poté otiskl ve třech knihách (Válčení civilistovo, Elbasan, Bragožda).¹⁰³

Pod vlivem ruské říjnové revoluce začal Neumann přehodnocovat svou orientaci na anarchismus i na český socialismus. Na jaře 1920 vystoupil z České strany socialistické a začal se politicky věnovat opět práci mezi příslušníky anarchistického hnutí, mezi nimiž začal zakládat tzv. komunistické skupiny, s nimiž se přihlásil k tezím III. internacionály. Tím předběhl samotné založení KSČ v květnu 1921.¹⁰⁴ Významnou roli při uvědomění dělnické třídy sehrál Neumannův časopis Červen. Ten se postupně začal měnit na politický list. Neumann přitom začal redigovat také Kmen. Kromě toho, že se oba tyto časopisy otevíraly modernímu umění, začal právě na jejich stránkách boj o nový program socialistické strany.¹⁰⁵ Vydávání časopisů Neumann ukončil na konci roku 1921, začal přispívat do Rudého práva, redigovat Proletkult, týdeník KSČ pro proletářskou kulturu, a později také obrázkový čtrnáctideník Reflektor.

Na V. sjezdu KSČ v březnu 1929 Neumann podepsal spolu s Josefem Horou, Marií Majerovou, Helenou Malířovou, Ivanem Olbrachtem, Jaroslavem Seifertem a Vladislavem Vančurou leták Spisovatelé komunisté komunistickým dělníkům, tzv. manifest sedmi, namířený proti novému Gottwaldovu vedení strany. Všichni pak byli z KSČ vyloučeni.¹⁰⁶ Vzhledem k tomu, že se Neumann za svůj čin omluvil, byl zvolen předsedou Levé fronty a redigoval také její týdeník.

Ve třicátých letech Neumann onemocněl a odjel se léčit do Poděbrad, kde se také dále věnoval literární i publicistické činnosti. Jeho texty například často vycházely v Haló novinách. Po vstupu nacistických vojsk do Čech Neumann odjel do Prahy, kde se nějakou dobu ukrýval před gestapem. Odmítl přitom nabídku KSČ k emigraci do Sovětského svazu.¹⁰⁷

Po válce řídil spolu s redakčním kruhem týdeník Tvorba. Zemřel 28. června 1947 v Praze.¹⁰⁸

¹⁰³ Viz. MACHÁČEK, M. *Stanislav K. Neumann*. s. 56.

¹⁰⁴ PEŇÁŠ, J. In: CHURANĚ, M. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. II. díl. s. 20.

¹⁰⁵ Viz. MACHÁČEK, M. *Stanislav K. Neumann*. s. 68.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 86.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 115.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 157.

Ladislav Štoll

„Se jménem Ladislava Šolla je spjat nejhrubší a nejmasívnější tlak totalitní ideologie na literaturu i kulturu obecně. Jeho výrazným přičiněním se z literární vědy stal prostředek k prosazování komunistické ideologie.“¹⁰⁹

Ladislav Štoll se narodil 26. června 1902 v Jablonci nad Nisou. Původním povoláním byl úředník, první práci našel v účtárně cukerního oddělení Živnobanky. V roce 1922 pak nastoupil dvouletou vojenskou službu u letectva. Právě létání ho také inspirovalo k prvním literárním pokusům z let 1923-1925. O dva roky později vydal své básně a eseje knižně pod názvem *Člověk v aeroplánu*.¹¹⁰

Mezníkem ve vývoji Šollova smýšlení bylo české vydání Leninova díla *Stát a revoluce*, kterou přeložil S. K. Neumann. Štoll o svém seznámení s publikací řekl: „Tu knihu jsem nejen přečetl, ale i prožil, a tento prožitek mi zůstal trvale spojen se jménem S. K. Neumanna, se světem poezie. Překlad Státu a revoluce měl velký význam nejen pro politický život země a pro vytvoření komunistické strany, ale blahodárně působil i na vývoj české socialistické kultury... Toto Leninovo dílo [...] sjednotilo všechny nejčestnější a nejtalentovanější tvůrce české kultury kolem dělnického hnutí.“¹¹¹

V roce 1926 Štoll vstoupil do komunistické strany a o tři roky později začal působit v několika komunistických a levicových časopisech.¹¹² Jeho verše se objevovaly v Neumannově časopisu *Reflektor*, v letech 1927-1928 psal básně a povídky do literární přílohy *Rudého práva* *Dělnická besídka*, kterou vedl Josef Hora, a několik pohádek do *Dětské besídky Rudého práva* řízené Marií Majerovou. Od roku 1928 vykonával také funkci redaktora časopisu *Signál* vydávaného nakladatelem Pavlem Prokopem.¹¹³

V roce 1934 začal Štoll pracovat v redakci *Rudého práva* a dostal na starost kulturní rubriku. Už koncem roku byl ale z pověření vedení KSČ vyslán do Moskvy, aby tam překládal Marxovy a Engelsovy spisy. I s rodinou zůstal v Sovětském svazu dva roky, během kterých se často stýkal s Juliem Fučíkem. Připravovali spolu pořady

¹⁰⁹ NIKLÍČEK, L., PEŇÁS, J. In: CHURANĚ, M. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. II. díl. s. 201.

¹¹⁰ Viz. HEŘTOVÁ, J. *Ladislav Štoll*. Praha: Horizont, 1986. s. 18.

¹¹¹ Tamtéž, s. 20.

¹¹² Viz. NIKLÍČEK, L., PEŇÁS, J. In: CHURANĚ, M. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. II. díl. s. 201.

¹¹³ Viz. HEŘTOVÁ, J. *Ladislav Štoll*. s. 25.

pro české vysílání moskevského rozhlasu.¹¹⁴ Po návratu do Československa se vrátil na své staré místo v Rudém právu a přispíval také do Fučíkovy Tvorby.

Práci redaktora ztratil se zastavením komunistického tisku. Nastoupil proto jako úředník do Maizeny, společnosti na zpracování kukuřice, kam přešli i další komunisté. Během okupace působil v ilegality, s Fučíkem kupříkladu plánovali koncepci připravované ilegální Tvorby.¹¹⁵

„Štollova hvězda vyšla brzy po roce 1945; tehdy si ho už i zcela jinak považovalo vedení KSČ. Od přelomu 40. a 50. let se stal hlavním oficiálním kritikem literatury, prosazovatelem tzv. socialistického realismu, a hlavně organizátorem ideologických kampaní a postihů všech, kdo neuznávali Stalinovu a Ždanovovu ‚estetiku‘.“¹¹⁶

Po osvobození Československa se podílel na přípravě prvních čísel Rudého práva a v roce 1946 byl zvolen členem ÚV KSČ. Jako profesor na Vysoké škole politické a sociální se pak věnoval přednáškám z politických ideologií.

Proslulým se stal jeho projev na první konferenci Svazu československých spisovatelů v lednu 1950, kde vystoupil s referátem Třicet let bojů za socialistickou poezii. Ten se poté na dlouhou dobu stal závaznou normou pro posuzování poezie a pro její dělení na tzv. pokrokovou a tzv. reakční. Štoll v textu určil jako jediné vhodné vzory Jiřího Wolкера a především S. K. Neumanna, a odsoudil poezii avantgardní, a hlavně spirituální. Dílo jejího předního představitele Františka Halase označil za „morbidní, antihumanistické a antisociální“.¹¹⁷

V letech 1952-1956 zastával Štoll významné funkce ve vládě. Byl postupně náměstkem ministra školství, ministrem vysokých škol, ministrem školství, věd a umění a ministrem kultury. Po celou dobu cestoval do Sovětského svazu. Nejprve se seznamoval s tamním systémem školství, později, ke konci 60. let, kdy byl ředitelem Ústavu pro českou literaturu ČSAV, jezdil do SSSR na pozvání tamní akademie věd. V 60. letech jeho vliv slábl, Štoll se ale podílel například na zákazu divadla *Laterna magika*. Po srpnové okupaci se zúčastnil normalizace jako jeden z jejích čelných

¹¹⁴ Viz. MACHÁČEK, M. *Stanislav K. Neumann*. s. 41.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 57.

¹¹⁶ NIKLÍČEK, L., PEŇÁS, J. In: CHURANĚ, M. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. II. díl. s. 202.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 202.

„exponentů“.¹¹⁸ Až do své smrti v roce 1981 byl ředitelem Ústavu pro českou a sovětskou literaturu.

¹¹⁸ Viz. JP, NK. Štoll Ladislav. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století* [online]. cit. 7. 1. 2012. Dostupné z WWW: < <http://www.libri.cz/databaze/kdo20/search.php?zp=1&name=Štoll+Ladislav>>.

4. ZOBRAZOVÁNÍ „ZÁPADU“ V TÝDENÍCÍCH OBZORY A TVORBA

4.1 KVANTITATIVNÍ OBSAHOVÁ ANALÝZA

Pro analýzu zobrazování „Západu“ na stránkách týdeníků Obzory a Tvorba byla vzhledem k množství publikovaných textů zvolena metoda kvantitativní obsahové analýzy.

Kvantitativní obsahová analýza je vysoce strukturovaná, standardizovaná a intersubjektivní. Vychází ze sociálněvědních metod měření a kvantifikace a při jejím použití se mediované obsahy zkoumají s ohledem na několik vybraných znaků. Charakteristický je pro tuto metodu vysoký stupeň ověřitelnosti. Každý krok podléhá přesně stanoveným pravidlům.¹¹⁹

Při této metodě je zpracováváno velké množství materiálu, v mém případě článků. Celkem bylo k této práci analyzováno 416 článků. Výsledky zkoumání se poté podrobují statistickým analýzám. Výsledky se tak dají přehledně znázornit v grafech nebo tabulkách.¹²⁰

První kvantitativní analýzy mediálních obsahů vznikaly v prvních desetiletích 20. století pod vlivem tehdejšího přesvědčení o silných účincích médií. Skutečné položení základů této metody se ale připisuje Haroldu Lasswellovi, který se zajímal o symboly a stereotypy v politické propagandě a ve 40. letech stál v čele vládního výboru pro analýzu propagandy, kde rozpracoval postupy analýzy obsahů do ucelené metody.¹²¹

První manuál metody uveřejnil v roce 1952 Paul Lazarsfeld, a to pod názvem *Content analysis in communication research*. Na všechny objekty analýzy podle něj musí být aplikován shodný postup a musí být dodržována objektivita. Lazarsfeld také varoval před „čtením mezi řádky“. Předmětem zájmu je zjevný obsah, cílem analýzy pak redukce jeho komplexnosti a mnohoznačnosti.¹²²

¹¹⁹ Viz. SCHERER, H. *Úvod do metody obsahové analýzy*. In: Schulz, W. a kol. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum, 2004. s. 29.

¹²⁰ Tamtéž, s. 30.

¹²¹ Viz. REIFOVÁ, I. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. s. 21.

¹²² Tamtéž, s. 21.

4.2 KÓDOVACÍ JEDNOTKA, VYMEZENÍ OBLASTI ANALÝZY

Kódovací jednotkou v analýze pro tuto práci je jeden článek všeobecného nebo ekonomického zpravodajství nebo publicistický článek (komentář, analýza, reportáž), který se alespoň okrajově věnuje jedné ze západních zemí nebo Západu jako celku. Vyloučeny tak byly texty o kultuře nebo například vědě.

Analýza vychází z výstupů týdeníků *Tvorba a Obzory*. Sledovanými vzorky jsou články, které byly na stránkách listů publikovány v daném období, tedy od srpna 1945, kdy oba tituly začaly vycházet, do února 1948, kdy bylo po komunistickém převratu zastaveno vydávání *Obzorů*. Vzhledem k šířce materiálu byl soubor zúžen na texty z deseti měsíců. Výběrovým souborem jsou tak články publikované od poloviny srpna do poloviny září 1945, v lednu, dubnu, červenci a listopadu 1946, v únoru, červnu, srpnu a prosinci 1947 a v únoru 1948, kdy bylo ukončeno vydávání týdeníku *Obzory*. Následné kódování a analýza dat proběhlo pomocí programu SPSS.

4.2.1 Hodnoty jednotlivých proměnných

Samotná definice „Západu“ je poměrně obtížná. Pro potřeby této práce jsem za západní země zvolila evropské země tzv. Západního bloku a USA a Kanadu.¹²³

Tato definice je široká a přiklonila jsem se k ní také proto, aby byl výzkum co nejobsáhlejší. Celkem se práce zabývala následujícími zeměmi: USA, Velkou Británií, zónami západního Německa, Rakouskem, Francií, Itálií, Belgií, Lucemburskem, Nizozemskem, Dánskem, Norskem, Švédskem, Finskem, Islandem, Irskem, Řeckem, Španělskem, Portugalskem a Kanadou.

Samostatné hodnoty jsou přiřazeny také Západu, potažmo západní Evropě, jako celku, západním mocnostem jako celku a také několika státům, které existovaly v historii, ale poté zanikly. To se týká nacistického Německa, fašistické Itálie a Rakouska za druhé světové války. Tyto země byly do analýzy zahrnuty proto, že na ně odkazovala velká část článků, neboť se texty v poválečných letech často vracely k právě ukončeným bojům. Zvláštní hodnotou bylo také Německo v historii, tedy do roku 1933, kdy se dostal k moci Adolf Hitler. Část textů totiž pojednávala také o

¹²³ Mexiko jsem do výzkumu nezahrnula, neboť leželo mimo hlavní proud událostí, které Západ utvářely.

celkovém historickém vývoji Německa. Dohromady tedy proměnnou „Země“ tvořilo 33 hodnot.

Do analýzy tak byly zařazeny i země, u kterých mohou být o příslušnosti k Západu ve sledovaných letech pochyby. Vzhledem k poválečnému vývoji v daných státech, který je u vybraných zemí popsán níže, ale převážily argumenty pro zařazení do výzkumu.

Kromě jednotlivých zemí analýza zkoumala také témata, která se ke státům pojila. Je možné je rozdělit do tří skupin. Do první jsem zařadila dějiny a obecná témata, tedy např. poválečné ustavování poměrů, diplomacie¹²⁴, komunismus nebo nacismus. Druhá skupina zahrnuje politické události, jako volby, vnitropolitickou situaci, Trumanovu doktrínu nebo vztahy se třetími zeměmi. Třetí skupina se týká ekonomiky a obsahuje hodnoty, jako jsou obnova hospodářství po druhé světové válce, Marshallův plán, těžbu nebo atomovou energii. Přehled všech témat zahrnutých v analýze je uveden v kódovací knize v příloze práce.

Další proměnná odpovídá zmínce o Sovětském svazu v článcích o Západu. Vzhledem k mezinárodnímu postavení SSSR v době po 2. světové válce se dalo předpokládat, že tomu tak bude ve velké míře. Současně bylo ve výzkumu rozlišováno, jestli je SSSR zmíněn v neutrálním duchu, pozitivně nebo negativně. Toto nebylo rozlišováno na základě klíčových slov, ale spíše podle citu.¹²⁵ Často se například v souvislosti se Sovětským svazem objevovaly přívlastky jako hrdinný nebo neochvějný v boji o trvalý mír, případně zmínky o tom, že jen díky sovětské delegaci se na některé z konferencí podařilo dosáhnout konsenzu. „Nikdy nebude dost doceněno, co by se stalo se světem, s námi, s našimi rodinami a s naší vlastí, kdyby nebyla slavná Rudá armáda proměnila zdánlivě nezadržitelný německý postup v úprk,“ napsal kupříkladu týdeník *Obzory*.¹²⁶ V podobných případech byla zmínka o Sovětském svazu zakódována jako pozitivní.

¹²⁴ Hodnota „diplomacie“ odpovídá jednání státníků a diplomatů, průběhu jednání a konferencí, atd. Naproti tomu hodnota „poválečné ustavování poměrů“ odpovídá konkrétním výsledkům konferencí, sestavování poválečných vlád, atd.

¹²⁵ Tento způsob rozlišení positivity a negativity jsem zvolila i přesto, že jsem si vědoma jeho velké subjektivity. Vždy jsem se ale snažila najít výraz, který by jednoznačně vypovídal o názoru autora článku, tak, aby výzkum nebyl zkreslený. V případě SSSR bylo možné názor rozlišit vždy. V případě hodnocení západních zemí, které je v práci zmíněno dále, tomu tak nebylo, a proto bylo do hodnot zařazeno také hodnocení „ambivalentní/nelze určit“.

¹²⁶ ČERMÁK, J. Válka šestiletá. *Obzory*. 1. 9. 1945. roč. 1, č. 2, s. 21.

Pozitivita a negativita zmínek byla sledována také u samotných západních zemí. Zde bylo hodnocení obtížnější, protože článek často zmiňoval více zemí. Vzhledem k tomu, že bylo hodnocení vztahováno na celý článek a ne na jednotlivé státy, šlo o celkový dojem z článku. Pokud text obsahoval jak kladné, tak záporné hodnocení, či nebylo možné jednoznačně určit, jaké hodnocení z článku vyplývá, byl článek zakódován s hodnotou „ambivalentní/nelze určit“.

V případě západních zemí se často objevovaly negativní zmínky, jako kupř. v článku o Spojených státech, který otiskly *Obzory*:

Přestala existovat logika protifašistické války a na světlo se derou jiné hybné síly – úzce kořistnické zájmy a choutky. Jejich nositelé, nejlačnější a nejpanovačtější reakcionáři, nejsou ochotni se spokojit s plody, které jim slibuje užití method demokratické mezinárodní politiky. Žádají mnohem víc: blouzní o možnosti dostat všechno, čeho si jen přejí, jestliže jenom hlavní síly mezinárodní reakce se dohodnou na jednotném postupu při řešení světových otázek. Jak vidno, rýsují se zřetelně rysy starého, reakčního úsilí, směřujícího k světové hegemonii.¹²⁷

Analýza si všímala také zmínek o Československu. Vycházela jsem z předpokladu, že týdeníky budou zahraniční problematiku pojit k domovu, aby čtenářům témata přiblížila a zatraktivnila.

4.2.2 Důvody pro zařazení vybraných zemí do analýzy

Řecko

Řecko bylo do kódování zařazeno z části kvůli výše zmíněnému projevu britského premiéra Churchilla na univerzitě ve Fultonu, ale také kvůli faktu, že garantem osvobození a poválečného uspořádání v Řecku byla Velká Británie. Její dvě brigády se v Pireu vylodily 4. října 1944 po dohodě mezi komunistickým odbojem a ostatními odbojovými skupinami na tom, že bude nastolena koaliční vláda v čele s Georgiem Papandreem. Komunisté se sice zpočátku podřídili nové vládě, ale trvali na výsadním postavení své ozbrojené organizace ELAS ve vznikající armádě a

¹²⁷ Sledují USA reakční politiku? *Obzory*. 20.7. 1946. roč. 2, č. 29, s. 449.

policii. Už v prosinci 1944 pak jednotky ELAS zaútočily proti Papandreově vládě. Pokus o komunistický puč se britským jednotkám podařilo odrazit až na konci měsíce. Ve volbách v březnu 1946 byli komunisté politicky poraženi. Strana se nicméně odmítla výsledkům podřídit a gerily rozpoutaly za podpory Titovy Jugoslávie občanskou válku. Jen díky finanční a vojenské pomoci britské vlády se dařilo ke konci roku 1946 zadržovat komunistické jednotky soustředěné v pohoří Pindus a na Peloponésském poloostrově.¹²⁸

Podpora Řecku a především správa okupační zóny v Německu však Velkou Británií po finanční stránce velmi vyčerpávala a brzy se ukázala propast mezi jejími ekonomickými možnostmi a jejími zahraničními ambicemi. Situace byla nadále neúnosná a 21. února 1947 velvyslanec Velké Británie ve Washingtonu Inverchapel oznámil, že vláda bude moci Řecko podporovat jen následující dva měsíce.¹²⁹ Finanční pomoc proto poté na základě Trumanovy doktríny poskytly Spojené státy.

Finsko

Složitější bylo zařazení Finska, které se sice neúčastnilo Marshallova plánu, ale kvůli historickému vývoji ve sledovaných letech, kdy finská komunistická strana postupně oslabovala, a v roce 1948 se podařilo zabránit komunistickému převratu, jsem se rozhodla Finsko k Západu přiřadit.

Komunisté byli už od druhé světové války slabí, čehož se snažili využít sociální demokraté jako příležitosti je definitivně izolovat. Popisovali je jako „moskevskou agenturu“, která chce rozpoutat povstání. Finsko navíc na počátku studené války evidentně inklinovalo k Západu, na druhé straně si ale bylo vědomé blízkosti mocného souseda, zvláště když Moskva stále důrazněji požadovala nastolení „zvláštních vztahů“ mezi oběma státy a rezignaci na zapojování Finska do „imperialistického“ tábora.¹³⁰

SSSR chtěl zabránit postupnému prosazování finské neutrality a chtěl proto podepsat smlouvu o přátelství a spolupráci podobného typu, který uzavíral také se zeměmi střední Evropy. Návrh smlouvy po předložení v listopadu 1947 sovětským ministrem zahraničí Molotovem však vyvolal vlnu odporu a Moskva sáhla až k nátlaku. Odpovědí na něj byl však ještě silnější odpor nejen ve Finsku, ale i

¹²⁸ Viz. LUŇÁK, P. *Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*. s. 69.

¹²⁹ Cit. v: Tamtéž, s. 70.

¹³⁰ Viz. VYKOUKAL, J., LITERA B., TEJCHMAN, M. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri, 2000. s. 235.

v západních zemích. Zemi nakonec ovládlo zvláštní napětí, kdy se pravice obávala komunistického puče a komunisté zase zásahu proti nim. V době ratifikace mezistátní smlouvy přicházeli za prezidentem Paasikivim představitelé nekomunistických stran a vyjadřovali obavy z puče. Paasikivi uznal jejich obavy a už 13. března 1948 nařídil armádě, aby začala s přípravou mobilizace. Převrat, údajně plánovaný na 26. duben 1948, se nakonec nekonal. Pravice tvrdila, že mu zabránila rozhodnost armády a policie, komunisté mluvili o provokaci a vláda vše vysvětlila jako běžné cvičení.¹³¹

Vývoj ve Finsku v druhé polovině 40. let může připomínat situaci v zemích střední a jihovýchodní Evropy, obzvláště pak v Československu, které finští politici pečlivě sledovali. Zatímco v Československu docházelo k postupnému okrajování spektra politických stran, ve Finsku komunisté ztráceli postavení, které získali díky sovětskému vlivu na počátku roku 1944. Finští komunisté také nebyli připraveni a ani odhodláni převzít moc do svých rukou způsobem, jakým to probíhalo jinde.¹³²

Portugalsko

V Portugalsku vládl už od 30. let autoritativní režim v čele s diktátorem Antoniem de Olivierou Salazarem, který do země vnesl po desetiletích protivládních vzpour klid. Díky dlouholetému přátelství Portugalska s Velkou Británií a jejich spojenecké smlouvě nebyl na Salazara vyvíjen takový tlak jako na Španělsko, aby vstoupil do války na straně Osy. Posléze Salazar svou neutrální politiku změnil a na základě spojení poskytl v roce 1943 Spojeným státům a Velké Británii vojenské základny na Azorských ostrovech, a o rok později také ukončil dodávky strategického materiálu do Německa.¹³³

Po válce Portugalsko dále spolupracovalo se západními spojenci. Navíc Salazar zachoval určitou formu parlamentní vlády a ve snaze uspokojit své domácí i zahraniční kritiky zahájil program liberalizace společnosti. Proces zahrnoval obnovení svobody slova, amnestii pro politické odpůrce režimu a vypsání nových parlamentních voleb. Ty ovšem nebyly zcela regulérní, protože počet oprávněných voličů byl značně omezen a opozice volby bojkotovala.¹³⁴

¹³¹ Viz. VYKOUKAL, J., LITERA B., TEJCHMAN, M. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. s. 238.

¹³² Tamtéž, s. 239.

¹³³ Viz. WEGS, J. R., LEDRECH, R. *Evropa po roce 1945*. s. 69.

¹³⁴ Tamtéž, s. 69.

Pro zařazení Portugalska do analýzy mluví také jeho účast na Marshallově plánu, která Salazarovi umožnila vyhnout se vážným ekonomickým problémům. Mezinárodní podporu navíc Portugalsko získalo jako jeden ze zakládajících členů NATO.

Španělsko

Ve Španělsku stál v čele diktátorského režimu generál Francisco Franco Bahamonde. Za druhé světové války se obával, že by se evropské demokracie mohly postavit proti němu, protože se Španělsko v roce 1939 připojilo k fašistickému paktu proti Kominterně, a tak zdůrazňoval španělskou neutralitu. Napadení Sovětského svazu však Franco interpretoval jako křížové tažení proti komunismu a 17. července 1941 vyslal útočícím Němcům na pomoc dvacet tisíc dobrovolníků.¹³⁵

Obrat ve válce v roce 1943 vedl Franca k rozvolňování vazeb s Německem, mimo jiné ze Sovětského svazu odvolal zbytky dobrovolnické Modré divize. O rok později zastavil vývoz wolframu do Říše, což Winston Churchill ocenil v jednom ze svých projevů v Dolní sněmovně. V den podpisu kapitulace Německa přerušil Madrid s Berlínem diplomatické styky a 11. května 1945 zaslal Franco Churchillovi dopis s návrhem na spolupráci proti komunismu a SSSR.¹³⁶ V rozhovoru s United Press International Franco prohlásil, že Španělsko je na cestě k dosažení politické svobody a přeje si spolupracovat s Anglií a Spojenými státy.¹³⁷ OSN však španělskou žádost o vstup opakovaně zamítla.

Důvodem pro zařazení Španělska do analýzy byl jeho rostoucí význam pro Spojené státy a ostatní spojence. USA si uvědomovaly, že v případě vojenského konfliktu se Sovětským svazem by pro ně španělské námořní základny měly obrovskou cenu. Do roku 1948 navíc většina protikomunistických států obnovila se Španělskem diplomatické styky a Spojené státy mu také poskytly finanční pomoc, s níž mohlo překonat vážné ekonomické problémy.¹³⁸

¹³⁵ Viz. NÁLEVKA, V. *Kapitoly z dějin studené války*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997. s. 58.

¹³⁶ Tamtéž, s. 59.

¹³⁷ Cit. v: Tamtéž, s. 59.

¹³⁸ Viz. WEGS, J. R., LEDRECH, R. *Evropa po roce 1945*. s. 68.

Itálie

V Itálii probíhal od červencového převratu v roce 1943, který svrhl Mussoliniho fašistický režim, mocenský střet. Na jedné straně stála palácová skupina kolem krále Viktora Emanuela III., kterou podporovala Velká Británie, a proti ní vystupovalao sdružení antifašistických stran od křesťanských demokratů po komunisty, na něž se do značné míry orientovala severoamerická diplomacie. Tyto strany vytvořily v září 1943 Výbor národního osvobození, jakousi vzdorovládu proti kabinetu premiéra maršála Pietra Badoglia, požadující většinou republikánské zřízení.¹³⁹

Král Viktor Emanuel III. pod tlakem spojenců slíbil, že se vzdá moci ve prospěch svého syna Umberta, a že o budoucím státoprávním uspořádání rozhodne poválečné celonárodní referendum. Na severu země mezitím v důsledku německé okupace došlo k rychlému zvratu politické a vojenské situace. Příslušníci hnutí odporu tam založili Výbor národního osvobození Itálie, v němž získali nejvýznamnější postavení komunisté, socialisté a Strana činu. Postavení levice však postupně sláblo, což přispělo k nastolení dalšího poválečného vývoje Itálie.¹⁴⁰ Levice nebyla schopná ovládnout celou zemi a uvědomovala si, že jakýkoliv pokus o převzetí moci narazí na odpor amerických a britských jednotek operujících v zemi.

Referendum o státním zřízení z 2. června 1946 poté rozhodlo o republikánské formě státu a v souběžných všeobecných volbách se prosadili křesťanští demokraté, na druhém místě skončili socialisté. Komunisté nebyli se svým volebním výsledkem spokojeni a zejména regionální organizace na severu Itálie mluvila o ozbrojeném vystoupení. S tímto cílem také od války vznikaly ilegální polovojenské oddíly.¹⁴¹

V květnu 1947 se vláda rozpadla, odešli z ní komunisté i socialisté. Vznikla poté jednobarevná vláda převážně z křesťanských demokratů. Stejně jako Řecko pokládal Sovětský svaz Itálii za zranitelný bod Západu a nešetřil tak kritikou. Například vinil italské komunisty z podceňování ozbrojeného boje, na což Italové reagovali poukazem na „zvláštní oddíly, které strana připravuje na hodinu X, na množství a dislokaci zbraní kdykoli pohotových k blízkému povstání“.¹⁴² Nakonec ale tento plán nepodpořila Moskva, zřejmě vzhledem k vývoji v Itálii a k mezinárodním

¹³⁹ Viz. NÁLEVKA, V. *Kapitoly z dějin studené války*. s. 56.

¹⁴⁰ Viz. WEGS, J. R., LEDRECH, R. *Evropa po roce 1945*. s. 65.

¹⁴¹ Viz. NÁLEVKA, V. *Kapitoly z dějin studené války*. s. 57.

¹⁴² Cit. v: Tamtéž, s. 57.

souvislostem Trumanovy doktríny, ale i s ohledem na jugoslávskou krizi, která zkomplikovala postavení Moskvy v jihovýchodní Evropě.¹⁴³

V prosinci 1947 ústavodárné shromáždění schválilo novou italskou ústavu s mnoha demokratickými prvky, které garantovaly rozvoj občanské společnosti. V červnu 1947 se Itálie připojila k Marshallovu plánu a v roce 1949 se stala zakládajícím členem Severoatlantické aliance.

¹⁴³ Viz. NÁLEVKA, V. *Kapitoly z dějin studené války*. s. 58.

5. VÝSLEDKY VÝZKUMU

Výzkum zobrazování Západu týdeníky Tvorba a Obzory má potvrdit nebo vyvrátit dohromady pět hypotéz:

1. Týdeníky budou referovat o stejných zemích ve stejných souvislostech, vzhledem k aktuálním událostem.
2. Zobrazování Západu oběma týdeníky bude odlišné (ve smyslu pozitivní x negativní).
3. Týdeníky budou nejčastěji psát o USA a Velké Británii, vzhledem k jejich poválečnému postavení v mezinárodních vztazích.
4. Týdeníky budou v článcích o Západu zmiňovat také Sovětský svaz, ale budou ho hodnotit odlišně.
5. Týdeníky budou v článcích o zahraniční problematice zmiňovat i Československo.

Analýza zobrazování Západu týdeníky Obzory a Tvorba se zabývala také žánrem otištěných článků. Tento výzkum může později pomoci s vysvětlením některých zjištěných jevů, proto byl do práce zahrnut. Jak ukazuje příslušný graf, žánry analyzovaných článků se ve sledovaných titulech velmi výrazně lišily. Týdeník Obzory o západních zemích referoval v naprosté většině ve zpravodajských článcích, a to z 67 procent. Naproti tomu u týdeníku Tvorba bylo zpravodajských jen necelých 5 procent textů.

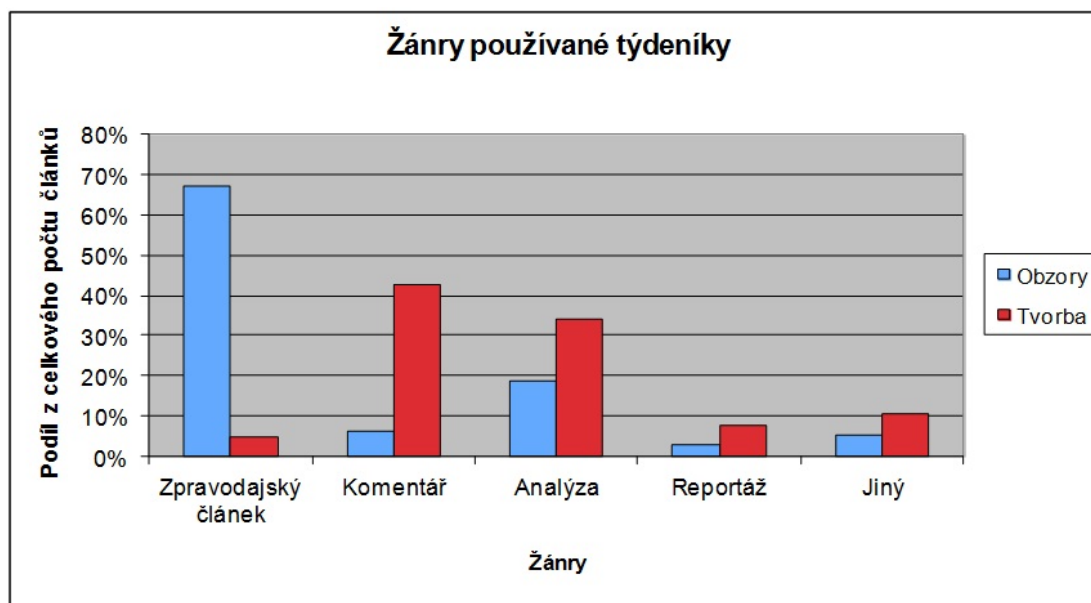
Tvorba nejčastěji zmiňovala Západ v komentářích a analýzách, které tvořily téměř 43, respektive 34 procent článků. Tyto žánry byly v týdeníku Obzory zastoupeny jen z šesti, respektive 18 procent.

Možných vysvětlení takového rozdílu v zastoupení jednotlivých žánrů je více. Jedním z nich je jednoduše jiný cíl sledovaných titulů. Zatímco Obzory chtěly nezávisle informovat a zaměřovaly se na zpravodajské články, které by neměly obsahovat soudy a názory a měly by objektivně představovat události, Tvorba se zaměřovala spíše na publicistické žánry, neboť mohla například předpokládat, že příslušné informace čtenáři získali z denního tisku.

Dalším důvodem je fakt, že týdeník Obzory byl intenzivně sledován silicí komunistickou stranou, neboť její úředníky kritizoval, stejně jako kupříkladu sovětské vojáky, kteří zůstávali v Československu. Listu také hrozilo zastavení, vyhrožoval tím

ministr Kopecký. Vzhledem k tomu, jak ostře se Obzory vymezovaly v domácí problematice, mohl mít titul snahu nevkładat ostré názory zároveň i do zahraničních článků. Proto o těchto tématech informoval prostřednictvím zpráv.

Hodnota „Jiný“ obsažená v analýze obsahuje nejrůznější typy článků, které nebylo možné zařadit do ostatních žánrů. Jedním z nich byla například závěť Adolfa Hitlera, kterou otiskl týdeník Obzory 13. července 1946.

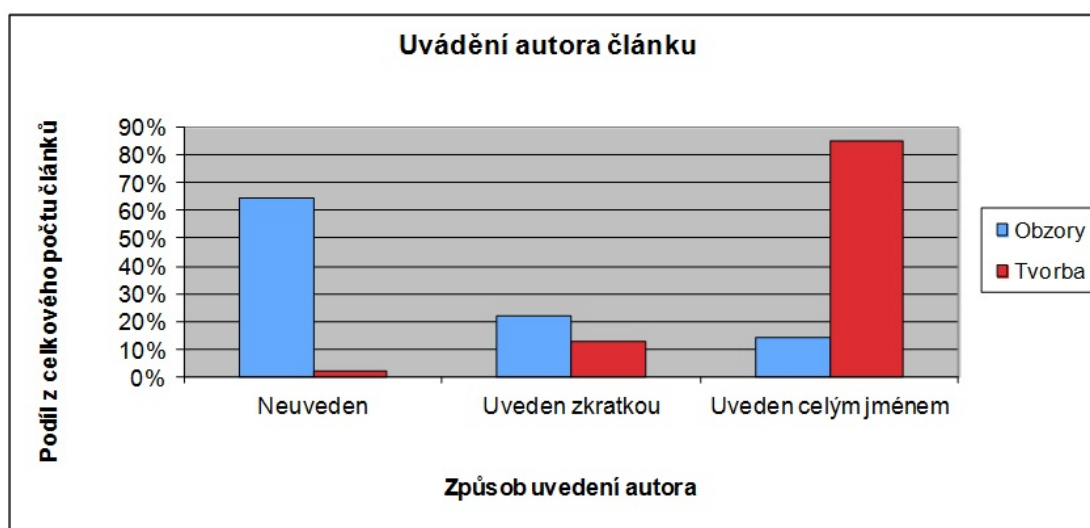

Další proměnnou, která nevypovídá o tom, jak týdeníky zobrazovaly Západ, ale bylo důležité ji do analýzy zahrnout z důvodu přiblížení samotných periodik, byl podpis autora. Způsob podepisování článků může o médiu vypovídat například to, nakolik klade důraz na jednotlivé osoby novinářů či nakolik si stojí za zveřejněným názorem.

Z výzkumu vyplynulo, že týdeník Tvorba zveřejňoval téměř výhradně články opatřené podpisem, konkrétně tomu tak bylo v asi 98 procentech případů. Většinou byl navíc autor podepsán celým jménem, a to v 85 procentech.

Naopak Obzory texty většinou nepodepisovaly. Bez uvedení autora bylo dohromady 64 procenta článků zmiňujících Západ. Pokud byl některý z novinářů zmíněn, bylo tak většinou provedeno zkratkou (téměř 22 procent článků). Důvodem je však podle mého názoru jen délka a počet článků. Zatímco týdeník Tvorba ve svém vydání publikoval jen nejvýše deset článků týkajících se Západu či potažmo zahraničí bez rozdílu příslušnosti dané země k jednomu z mocenských bloků, Obzory věnovaly

zahraniční problematice větší prostor a výrazně větší počet článků. V jednotlivých vydáních týdeník zveřejnil až dvacet textů, které zároveň byly většinou výrazně kratší. Z tohoto důvodu zřejmě nebyly opatřovány podpisem, ten se objevil, pouze pokud šlo o delší analytické nebo komentářové články otiskované v druhé polovině vydání.

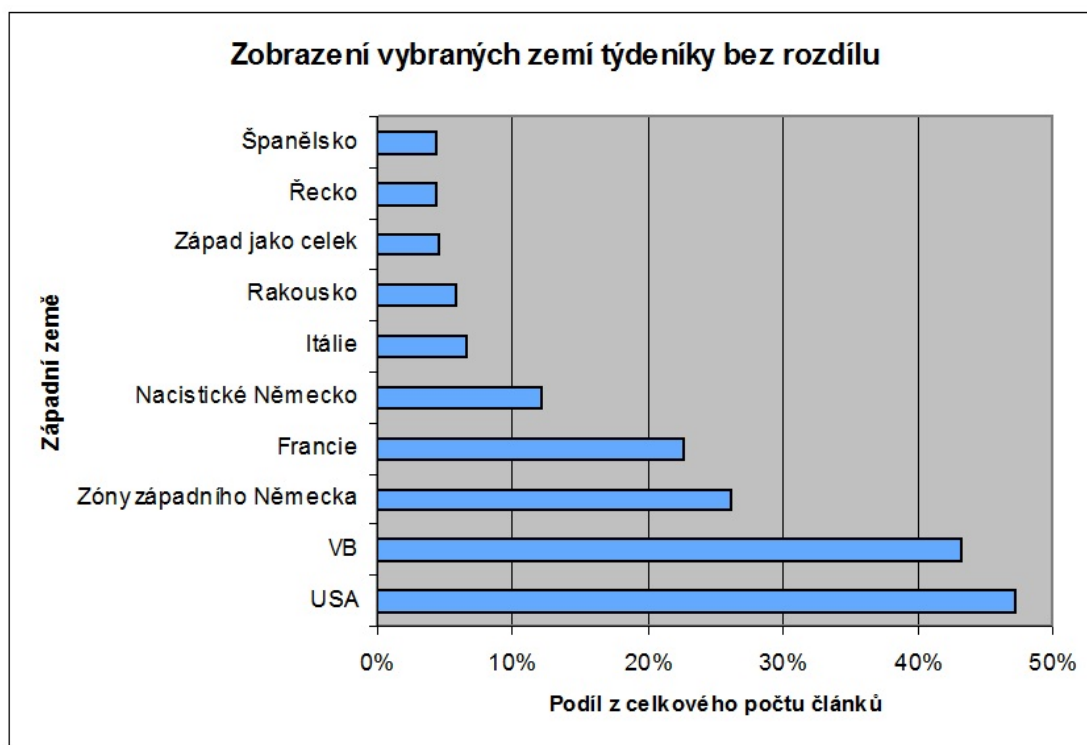

Z hlediska procentuálního zastoupení jednotlivých zemí týdeníky nejčastěji zmiňovaly Spojené státy americké a Velkou Británii. Jak ukazuje následující graf, zmínky o těchto státech se objevily ve 47 procentech, respektive 43 procentech článků. Třetí nejčastěji zmiňovanou zemí bylo západní Německo, tedy jeho tři západní zóny, o kterých referovalo 26 procent textů. Více než pětina textů (konkrétně 22 procent) obsahovala také zmínku o Francii. Další země už se v člancích vyskytovaly výrazně méně, a to v řádu jednotek procent, s jedinou výjimkou - nacistickým Německem. Zmínka o Německu v době druhé světové války byla ve 12 procentech článků a souvisela jednoznačně s tendencí vracet se k právě ukončenému konfliktu, jeho analýzami a snahami o vysvětlení.

Součet procentuálního zastoupení jednotlivých zemí v agendě týdeníků neodpovídá stu z toho důvodu, že v člancích byla ve většině případů zmíněna více než jedna země. Do analýzy byly započítávány maximálně čtyři země, a to ty, kterým bylo věnováno nejvíce prostoru, v případě shody v tomto ohledu pak ty uvedené jako první čtyři.

Vysvětlení toho, proč byly mezi nejčastěji jmenovanými zeměmi právě Spojené státy, Velká Británie a Francie, je nasnadě. Právě tyto mocnosti se po druhé světové

válce spolu se Sovětským svazem účastnily diplomatických jednání a rozhodovaly o poválečném uspořádání světa. Časté referování o Německu souviselo hlavně s tím, že jedním z nejdůležitějších témat poválečných mezinárodních vztahů bylo právě vnitřní uspořádání hlavního viníka konfliktu, jeho potrestání a uzavření mírových dohod.

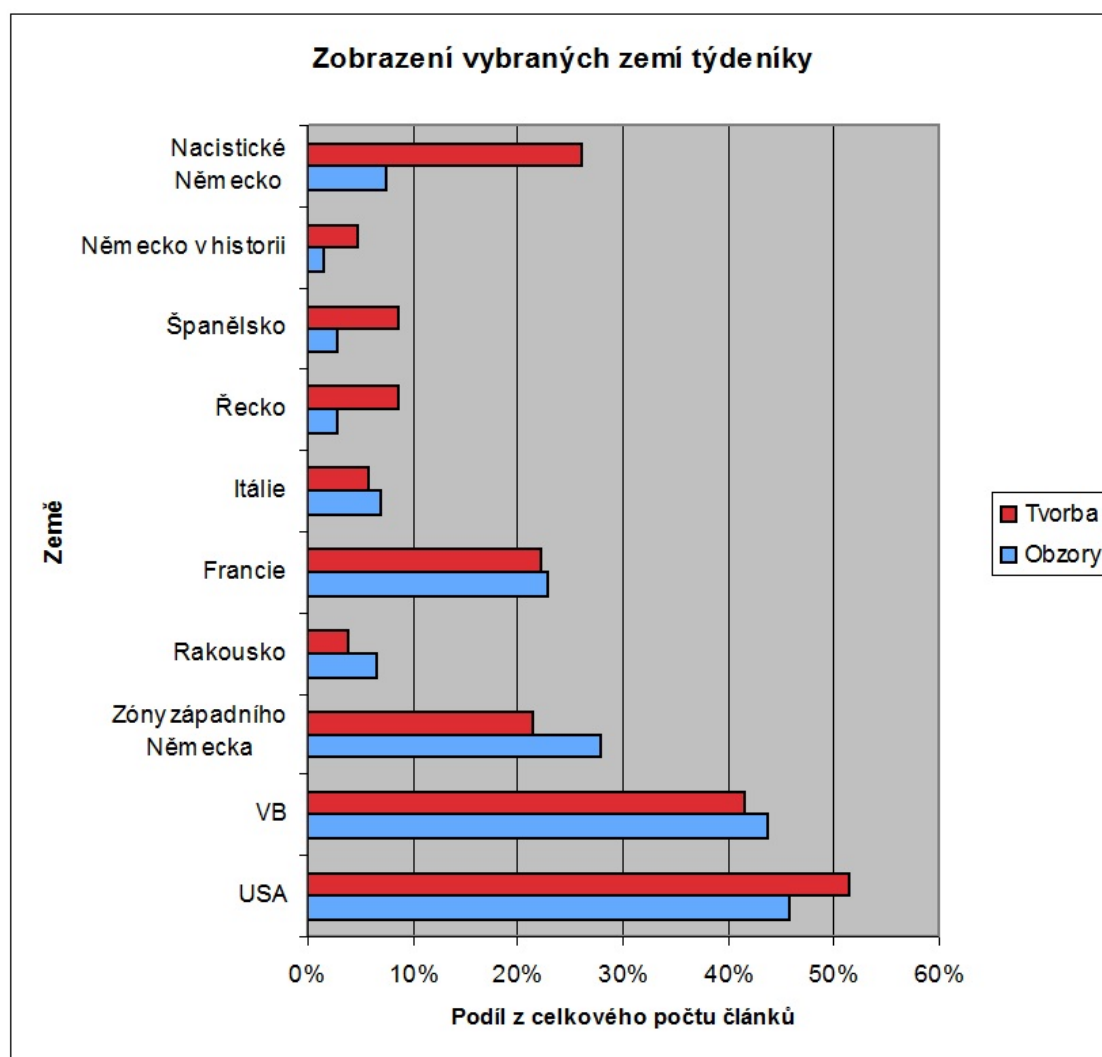
Když se zaměříme na to, o kterých zemích nejčastěji referoval jeden a druhý týdeník, najdeme značné shody. Oba tituly téměř shodně zmiňovaly USA (Obzory zahrnují zmínku o Spojených státech do 45,8 procent článků, Tvorba do necelých 52 procent textů), Velkou Británií (v Obzorech zmínka v téměř 44 procentech článků, ve Tvorbě asi ve 42 procentech textů) a Francii (u Obzorů je Francie zmíněna v téměř 23 procentech článků, u Tvorby ve více než 22 procentech).

Menší rozdíl už je u západních zón Německa, které častěji zmiňovaly Obzory, a to téměř ve 28 procentech textů. Tvorba zařadila zmínku o Trizonii do necelých 22 procent článků. Zásadnější rozdíl analýza ukázala u referování o nacistickém Německu. O něm Obzory psaly v 7,5 procentech článků, ale Tvorba o něm referovala výrazně více; zmínila ho ve více než 26 procentech textů. Ve své agendě se totiž vracela ke druhé světové válce výrazně více než týdeník Obzory, jak ukážou další dílčí analýzy.

Zajímavé jsou také rozdíly v referování o Španělsku a Řecku, které do svých článků zařazoval častěji týdeník Tvorba. Obě země se v agendě titulu objevily shodně v necelých devíti procentech. U týdeníku Obzory to přitom u obou států bylo jen v necelých třech procentech článků.

V případě Španělska je možným důvodem častého referování týdeníkem Tvorba opakované otiskování reportáží z této země. Zatímco týdeník Obzory publikoval nejčastěji zpravodajské texty, ve Tvorbě se objevovaly ve velké míře také reportáže a analýzy. Reportáže se pak zaměřovaly právě například na Španělsko.

V případě Řecka je pak možným vysvětlením častých zmínek v člancích Tvorby postavení zdejší komunistické strany, která nabývala na síle. Definitivně byli komunisté poraženi až na konci roku 1946. O Řecku se navíc často psalo také kvůli tomu, že o podpoře pro něj a o jeho uspořádání jednaly vítězné mocnosti, a Winston Churchill ho také zmínil ve svém projevu na univerzitě ve Fultonu.

Z témat byly nejčastěji zmiňovány vztahy se třetími zeměmi. Tento výsledek je poměrně překvapivý, neboť jsem na začátku analýzy předpokládala spíše zmiňování poválečných jednání o uspořádání světa, proměny mezinárodních vztahů v souvislosti s rozdělováním světa na Západ a Východ nebo popis ekonomických následků války. Téma vztahů se třetími zeměmi, případně intervencí Západu v nich, se však objevilo v 17 procentech článků.

Téměř 16,5 procenta textů se věnovalo vnitropolitické situaci v jednotlivých západních zemích, přičemž ale tato hodnota nezahrnovala například volby, kterým byla v analýze přiřazena samostatná hodnota. Přes 15 procent článků obsahovalo téma poválečného ustavování poměrů a 14,4 procenta textů pak popisovalo život po druhé světové válce. Tato hodnota zahrnovala časté reportáže ze západních zón Německa nebo ze Španělska. Zařazen sem byl také text o tom, že miliony lidí žijí s falešnými osobními doklady, nebo o tom, že italští fašisté podstoupili plastické operace, aby nebylo možné je identifikovat.

Asi 13 procent článků se zabývalo vztahy mezi světovými bloky, případně mezi Spojenými státy a Sovětským svazem, stejně jako diplomacií a dějinami druhé světové války. Diplomacie v tomto ohledu zahrnovala popis jednání představitelů jednotlivých zemí nebo diplomatů na poválečných konferencích, případně uzavírání mírových nebo spojeneckých smluv. Do této hodnoty však nepatřily výsledky těchto jednání, těm byly v analýze přiřazeny zvláštní hodnoty.

Více než 12 procent článků obsahovalo ještě ekonomická témata, a to jak obnovu hospodářství po druhé světové válce (obsaženo ve 12,5 procentu článků), tak ekonomiku obecně (12,2 procenta článků). Poslední zmíněná hodnota zahrnovala například hodnocení stavu ekonomiky či čísla týkající se zahraničního obchodu jednotlivých zemí.

Při analýze zobrazovaných témat podle týdeníků se u významněji zastoupených hodnot ukazují značné rozdíly. Shodu je možné vysledovat právě u hodnoty „Vztahy se třetími zeměmi“, kde procentuální rozdíl mezi týdeníky činí necelá dvě procenta (u Obzorů bylo téma obsaženo v 16,7 procentech textů, u Tvorby v 18,4 procentech článků), u hodnoty „Vnitropolitická situace“, kde byl rozdíl ještě nižší, a to 1,5 procenta (Obzory o tématu psaly v 16 procentech textů, Tvorba v 17,5 procentu článků), a u tématu života po druhé světové válce, o kterém referovaly Obzory v 15 procentech textů a Tvorba ve 12,6 procentech článků.

Značné rozdíly jsou však patrné u témat druhé světové války, a to jak u dějin konfliktu, tak u obecného tématu nacismu nebo fašismu. Historii druhé světové války se výrazněji věnoval týdeník Tvorba, který toto téma zahrnul do více než 23 procent článků, zatímco týdeník Obzory jen do 9,5 procenta textů. Téma nacismu se objevilo ve 14,6 procentech článků Tvorby, ale jen v 5,6 procentech textů Obzorů. Tato čísla dokládají dříve zmíněnou tendenci komunistického titulu vracet se k druhé světové válce. Naproti tomu týdeník Obzory se zaměřoval spíše na tehdejší současnou situaci ve světě.

Tendenci týdeníku Tvorba vracet se do historie potvrdil také rozdíl v zastoupení hodnoty „Historie“, která zachycovala vývoj daných zemí až do druhé světové války. Zatímco Tvorba toto téma obsáhla ve více než 14,5 procentu textů, u Obzorů se objevilo jen v 6,5 procentu článků. Důvodem je fakt, že Tvorba se často snažila přiblížit a vysvětlit nárůst popularity nacismu v Německu, přičemž se vracela i k první světové válce a jejím důsledkům.

Velké rozdíly jsou také u ekonomické problematiky. Zatímco týdeník Obzory tématu hospodářské obnovy po 2. světové válce, případně ekonomice obecně, věnoval 14,7 procent, respektive 14,4 procenta textů, týdeník Tvorba se jimi zabýval v obou případech jen v necelých šesti procentech článků. I tento rozdíl může pramenit z rozdílného zastoupení žánrů, kdy jsou obecně častěji komentovány politické události než ekonomická fakta. Ta zachycují spíše právě zpravodajské články.

Vzhledem k počtu témat nejsou výsledky této dílčí analýzy zachyceny graficky, ale v tabulce:

Témata zmíněná v člancích o západních zemích			
Téma	Celkem	Obzory	Tvorba
Vztahy se 3. zeměmi	17,10%	16,70%	18,40%
Vnitropolitická situace	16,40%	16,00%	17,50%
Poválečné ustavování poměrů	15,20%	13,70%	19,40%
Život po 2. světové válce	14,40%	15,00%	12,60%
Vztahy USA/Západu a SSSR/Východu	13,70%	14,70%	10,70%
Diplomacie	13,20%	13,10%	13,60%
Dějiny 2. světové války	13,00%	9,50%	23,30%
Obnova hospodářství po 2. světové válce	12,50%	14,70%	5,80%
Ekonomika obecně	12,20%	14,40%	5,80%
Historie	8,60%	6,50%	14,60%
Nacismus/fašismus	7,80%	5,60%	14,60%
Demokracie	5,90%	6,20%	4,90%
Bezpečnost	5,60%	5,20%	6,00%

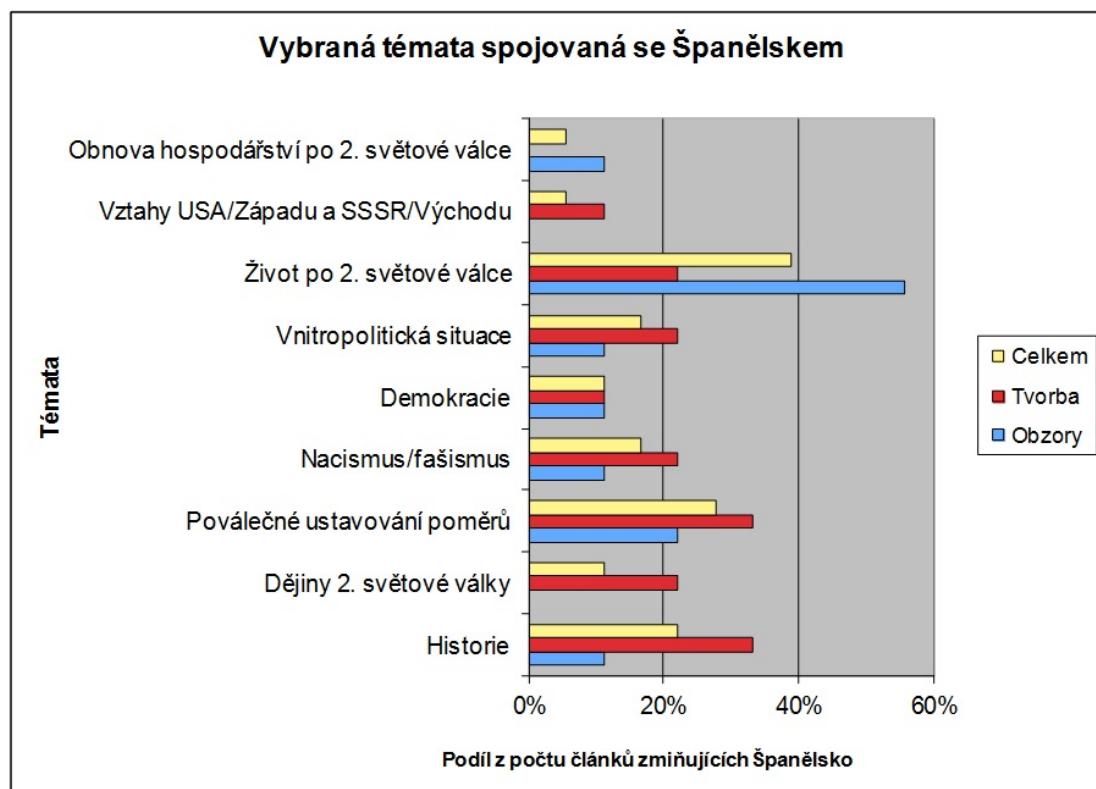
Témata zmíněná v článkách o západních zemích			
<i>Téma</i>	<i>Celkem</i>	<i>Obzory</i>	<i>Tvorba</i>
Vznik OSN a její další činnost	5,10%	5,90%	2,90%
Hospodářská krize	5,10%	4,60%	6,80%
Přesídlování obyvatelstva	4,40%	3,90%	5,80%
Marshallův plán	4,40%	3,90%	5,80%
Volby	3,90%	2,60%	7,80%
Komunismus	2,90%	2,00%	5,80%
Těžba	2,70%	2,90%	1,90%
Cesta ke 2. světové válce	2,20%	1,60%	3,90%
Trumanova doktrína	2,20%	1,00%	5,80%
Atomová energie, bomby	2,20%	2,00%	2,90%
Církev/náboženství	1,70%	2,00%	1,00%
Norimberský proces	1,70%	1,30%	2,90%
Imperialismus	1,50%	0,70%	3,90%
Uzavírání spojenečství	1,50%	1,30%	1,90%
Vojsko/armáda	1,20%	1,60%	0,00%
Kapitalismus	1,20%	1,30%	1,00%
Činnost odborů	1,20%	1,60%	0,00%
UNRRA	1,00%	1,00%	1,00%
Zemědělství	1,00%	1,30%	0,00%
Churchillův projev ve Fultonu	0,70%	0,00%	2,90%
Občanské války	0,70%	0,70%	1,00%
Úmrtí čelního politika	0,70%	0,70%	1,00%
Zbrojení	0,70%	0,70%	1,00%
Kriminalita	0,50%	0,70%	0,00%
Pád vlády, odvolání prezidenta	0,20%	0,30%	0,00%
MMF	0,20%	0,30%	0,00%

Tvrzení, že o Španělsku bylo velmi často referováno v souvislosti s životem po druhé světové válce, potvrdila analýza zemí a s nimi spojovaných témat. Španělsko bylo spojováno s reportážemi o životě jeho obyvatel v necelých 39 procentech článků, což je prakticky nejvíc ze všech hodnot proměnné „Téma“.¹⁴⁴ Jednu z reportáží otiskl týdeník *Obzory* 27. dubna 1946 a byl v ní ke Španělsku poměrně kritický: „Ctižádostivé a ledabylé, moderní a anachronistické Španělsko, věčný policejní stát a domov anarchismu, je zemí matoucích protikladů. [...] Tragedie je v tom, že lid, který trpí, není sjednocen, leda ve svém přání zbavit se nynějšího režimu a pomstít se mu.“¹⁴⁵

¹⁴⁴ Nejmarkantnější byl rozdíl v případě Islandu, který byl s životem po druhé světové válce spojen ve 100 procentech. Vzhledem k tomu, že byl Island v letech 1945-1948 zmíněn pouze jednou, a to právě v souvislosti s tímto tématem, uvažuji právě o Španělsku jako o zemi, která byla nejčastěji spojována s reportážemi o životě v zemi.

¹⁴⁵ Reportáž ze Španělska. *Obzory*. 27. 4. 1946. roč. 2, č. 17, s. 266.

Velký prostor byl v souvislosti s touto zemí věnován poválečnému ustavování poměrů (obsaženo v téměř 28 procentech článků) a předválečné historii (přes 22 procent textů).

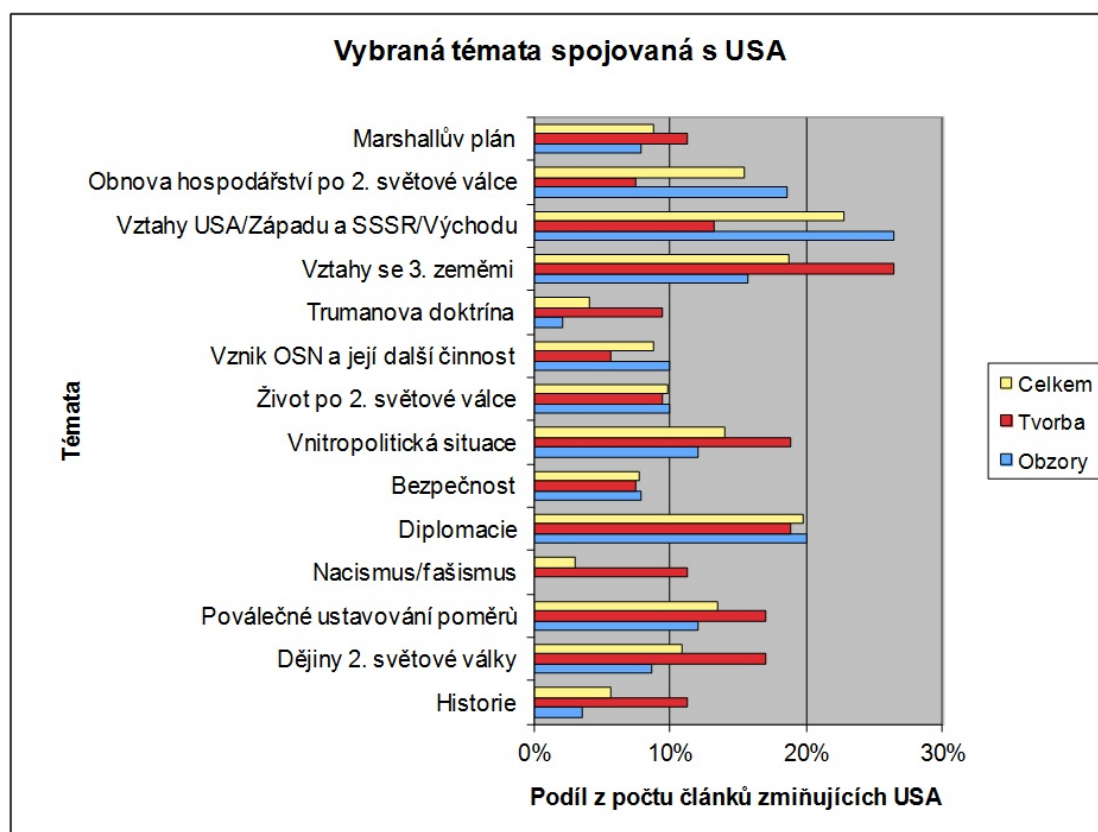
Nejčastěji jmenovaná země, tedy Spojené státy americké, se v největší míře spojovala s tématem vztahu Západu a Východu (v necelých 23 procentech článků). Dalšími obvyklými tématy vztaženými k USA byly vztahy se třetími zeměmi (18,7 procenta) a také poválečné uspořádání poměrů (13,5 procenta), což souviselo s postavením Spojených států ve sledovaném období. Ve 14 procentech článků zmiňujících USA se také objevilo téma vnitropolitické situace.

Pokud budeme zkoumat témata spjatá s USA podle toho, v jaké míře je zachycovaly oba týdeníky, najdeme mnoho rozdílů. Jak ukazuje graf, u některých témat je patrná shoda, u většiny tomu tak ale není. Například historii, a to jak dějinám druhé světové války, tak těm ostatním, se věnoval výrazně více týdeník Tvorba. Téma předválečné historie obsahovalo 11,3 procenta článků zmiňujících USA, oproti 3,6 procentům relevantních článků v týdeníku Obzory; u historie světového konfliktu byl rozdíl menší, ale přesto velmi výrazný - 17 procent relevantních článků Tvorby oproti 8,6 procentům textů Obzorů. Také téma nacismu, resp. fašismu, se v Tvorbě

objevovalo v článcích zmiňujících USA výrazně častěji, a to ve více než 11 procentech. Obzory naproti tomu o tomto tématu neinformovaly ani jednou.

Naopak shoda panovala u témat diplomacie nebo bezpečnost, které Obzory zmínily ve 20 procentech, resp. v necelých 8 procentech relevantních textů, a Tvorba je do daných článků zahrnuje v téměř 19 procentech, resp. v 7,5 procentech. Také u tématu život po 2. světové válce byl rozdíl jen 0,6 procenta.

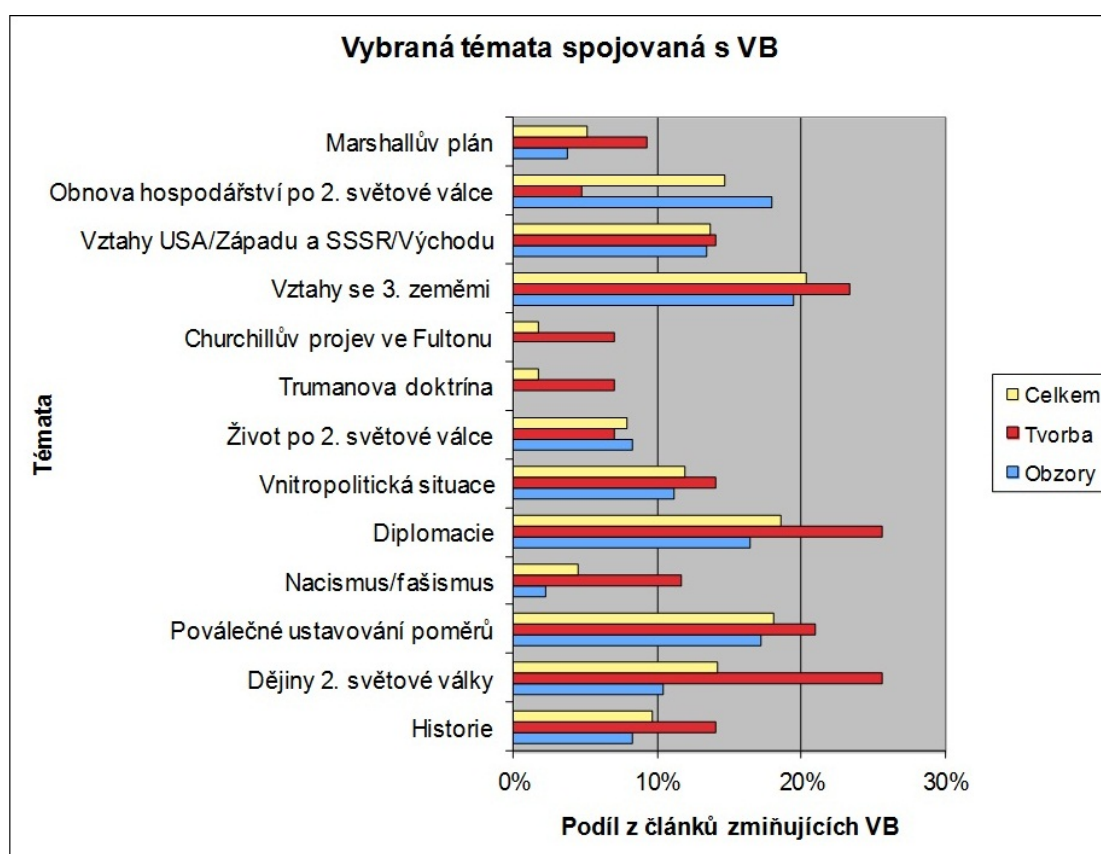
Patrný je tedy rozdíl především v historických tématech. I v případě článků zmiňujících USA tedy platí celková tendence týdeníku Tvorba ve sledovaném období vracet se do historie. Naproti tomu týdeník Obzory se i v článcích zahrnujících Spojené státy více soustředil na soudobé dění a dílčí analýza potvrdila celkové výsledky. Do nich se promítá i fakt, že Spojené státy byly zmíněny v téměř polovině všech článků a tomu by měly odpovídat i výsledky dílčích tematických analýz článků obou týdeníků.

U Velké Británie je situace stejná v tom, že o některých tématech týdeníky ve spojitosti s touto zemí informovaly ve stejné míře a o jiných zcela odlišně. Výrazné rozdíly jsou však patrné nejen u historických, ale i u soudobých témat. Jak hodnota

„Historie“, tak „Dějiny 2. světové války“ se v článcích týdeníku Tvorba zmiňujících Velkou Británii objevily v asi dvojnásobném počtu případů. Stejně tak téma nacismu nebo fašismu se v relevantních článcích Tvorby objevovalo výrazně více než u Obzorů (11,6 procenta proti 2,2 procentům).

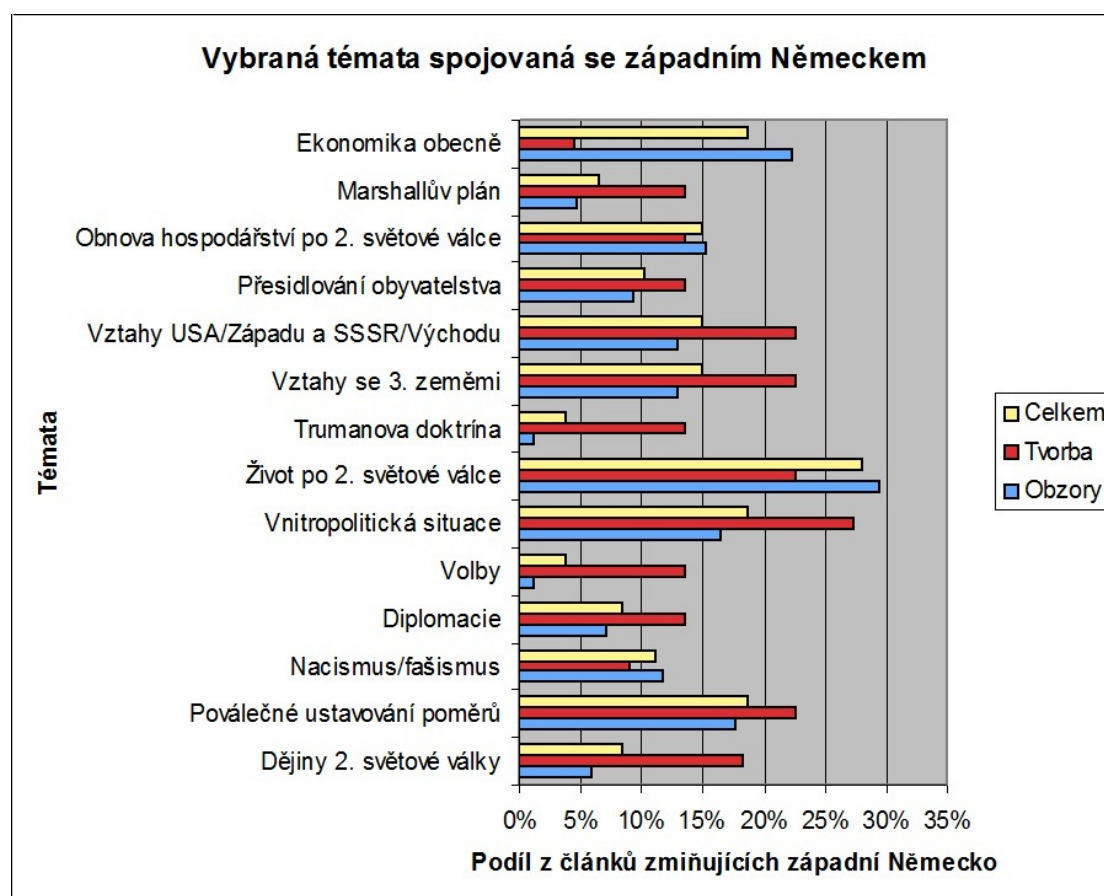
Překvapující je ale rozdíl u některých soudobých témat. Například hodnoty „Marshallův plán“, „Trumanova doktrína“ a „Churchillův projev ve Fultonu“ se objevily častěji v relevantních článcích týdeníku Tvorba. Obzory projev britského premiéra ani Trumanovu doktrínu nezmínily ve spojitosti se Spojeným královstvím ani jednou. Marshallův plán byl v Obzorech zmíněn v necelých 4 procentech daných článků, naproti tomu Tvorba jej uvedla ve více než 9 procentech relevantních textů. Důvodem může být žánrové zaměření týdeníků, kdy Obzory ve zpravodajství téma zmínily pouze jednou nebo v několika málo případech, ale Tvorba jej v analýzách více rozpracovávala a vracela se k němu.

Třetí nejčastěji zmiňovaná země, západní Německo, se nejčastěji zmiňovalo v článcích popisujících život po druhé světové válce. Toto téma se objevilo ve 28 procentech relevantních textů, přičemž častěji jej zmiňoval týdeník Obzory (29,4

procenta článků oproti necelým 23 procentům v případě týdeníku Tvorba). Týdeníky se často zabývaly například rozdíly v životě v západních a ve východní německé zóně, porovnávaly přístup vojáků západních mocností a Sovětského svazu, případně popisovaly život v Berlíně. Dění ale nebylo popisováno formou reportáže, takovouto formou byla napsána pouhá 4 procenta textů zmiňujících západní Německo. Polovinu relevantních textů tvořily zpravodajské články, přes 27 procent analýzy, 14 procent komentáře a necelých 5 procent jiné žánry, například poslední vůle Adolfa Hitlera, kterou publikoval týdeník Obzory 13. července 1946.

Dále byla nejčastěji zmiňována témata ekonomiky, vnitropolitické situace a poválečného uspořádání poměrů. Všechna se ve spojitosti s Trizonií objevila v 18,7 procentech relevantních článků. U některých těchto hodnot jsou přitom patrné velké rozdíly mezi oběma týdeníky. Tvorba se například zabývala ekonomikou jen ve 4,5 procentu článků, zatímco Obzory jí obsáhly do více než 22 procentech textů. Toto jen dokládá tendenci komunistického týdeníku vyhýbat se ekonomickým tématům.

Analýza se zabývala také hodnocením Západu. Jak ukazuje graf na straně 60, oba týdeníky do svých textů hodnocení ve velké části případů nezahrnuly. U týdeníku *Obzory* je rozdíl markantní, hodnotící zmínku neobsahovalo přes 63 procent článků. Pravděpodobným důvodem jsou už dříve zmíněné používané žánry, tedy fakt, že list nejčastěji otiskoval zpravodajské materiály, které se mají zdržet subjektivity a hodnocení.

U týdeníku *Tvorba* však celkově převažovaly texty s hodnocením; bylo obsaženo ve více než 58 procentech článků. Opět to pravděpodobně souvisí s tím, jaké žánry titul pro referování o západních zemích volil.

Velké rozdíly jsou patrné v tom, jaké hodnocení týdeníky do svých článků zahrnovaly. List *Obzory* uváděl v poměrně stejné míře pozitivní, negativní i ambivalentní hodnotící zmínky. Kladné a ambivalentní hodnocení bylo obsaženo shodně v asi 11 procentech článků, záporné v necelých 15 procentech. Tyto údaje vypovídají o snaze o nestrannost.

Týdeník *Tvorba* naopak Západ hodnotil výrazně záporně. Negativní hodnotící zmínku obsahovalo téměř 39 procent článků. Naproti tomu kladné hodnocení se objevilo jen v minimu textů, konkrétně jen asi ve dvou procentech článků. Ambivalentní hodnocení bylo zaznamenáno u 17,5 procenta textů.

Z čísel je patrná tendence týdeníku *Tvorba* vyhýbat se kladnému hodnocení západních zemí. Pokud už nějaké do článku zahrnula, ve valné většině případů ho doplnila také negativně míněnou poznámkou, takže článek ve výsledku nevyzněl kladně a v této analýze byl zakódován jako ambivalentní.

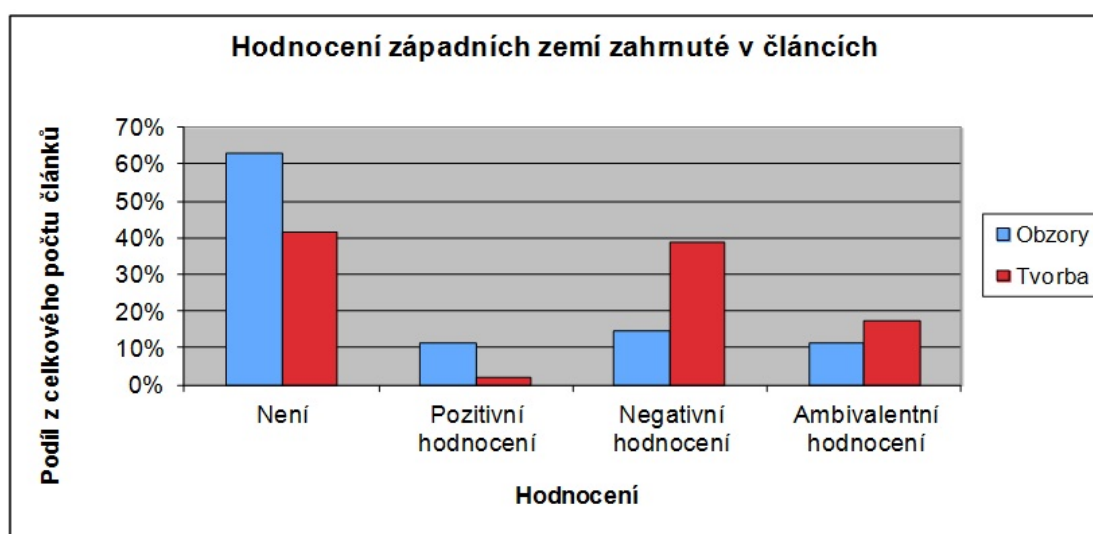
Typickým způsobem negativního hodnocení bylo zdůrazňování neschopnosti dospět při mezinárodním jednání k dohodě, případně porušování smluv západními zeměmi: „[...] Takovým způsobem anglická a částečně i americká vláda porušují dřívější dohodu se Sovětským svazem o Itálii a nesplňují slib, že italskému lidu bude dána plná možnost k očistě od pozůstatků fašismu, k lidové samovládě a demokratickému vývoji.“¹⁴⁶

Pokud už bylo v člancích *Tvorby* zmíněno něco kladného, snažili se redaktoři doplnit také záporně hodnocený fakt. Podobné hodnocení ale bylo často obsaženo i v člancích druhého sledovaného týdeníku. Redaktoři si například cenili aktivity

¹⁴⁶ SIMONE, A. „Západní blok“ nebezpečím pro Československo. *Tvorba*. 17. 4. 1946. roč. 15, č. 16, s. 242.

mocností během druhé světové války, nicméně se pozastavovali nad tím, že i několik měsíců po konci konfliktu v Československu zůstávali spojenečtí vojáci:

Nikdo nechce ve světle nějakého trapného výjevu v pivním výčepu posuzovat zásluhy a velikost spojeneckých národů. Mnoho lidí by však rádo vědělo, proč naši přátelé, Rudá a americká armáda, jsou v naší zemi ještě čtyři měsíce po konci války. [...] Náš lid zase, ačkoli zahrnuje vítané hosty péčí a láskou, nezná důvody, pro které obě armády zůstávají ve spojenecké, částečně vlastními silami osvobozené zemi, jako by šlo o zemi okupovanou.¹⁴⁷

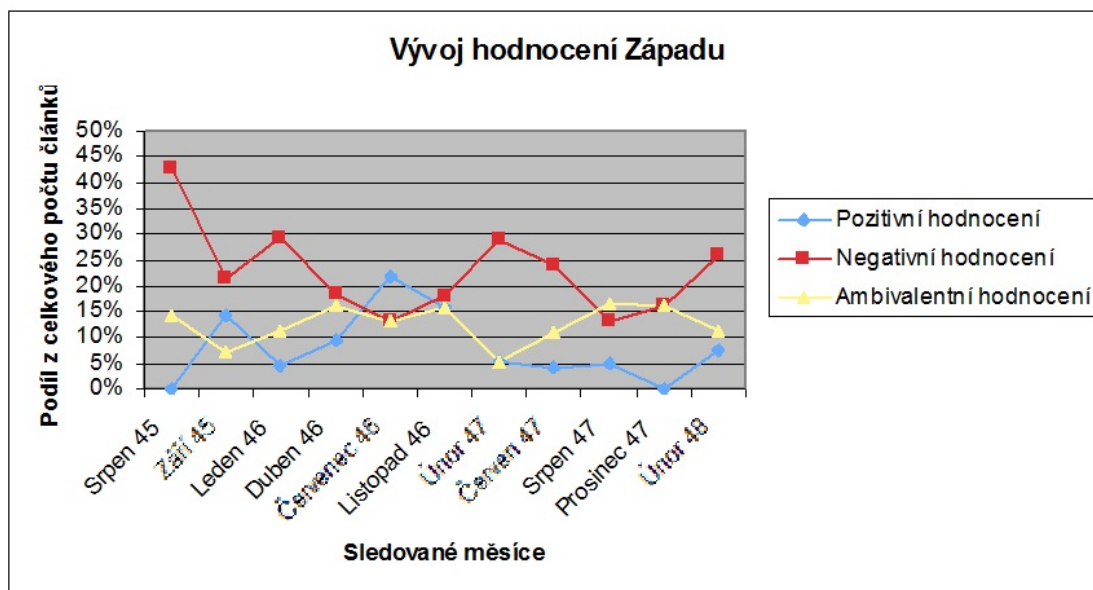

Nejlépe byl přitom Západ hodnocen v listopadu 1946, nejhůře v srpnu 1945. Negativní hodnocení krátce po konci druhé světové války lze vysvětlit tematickým složením agendy týdeníků - přes 57 procent článků se zabývalo dějinami konfliktu, který tisk hodnotil veskrze negativně. Druhým nejčastějším tématem pak byl nacismus a fašismus¹⁴⁸, tedy rovněž téma, ke kterému se týdeníky stavěly kriticky.

Pozitivní hodnocení na konci roku 1946 mohlo souviset s tím, že listopad 1946 byl měsícem, kdy skončil odsun Němců z československého území. Toto téma se v listopadu 1946 také objevilo v člancích v největším poměru oproti ostatním měsícům, obsahovalo ho 13,6 procenta textů. Kromě toho se ve velké míře vyskytovalo téma bezpečnosti (13,6 procenta) a diplomacie (20,5 procenta), a to především díky tomu, že v té době probíhala pařížská mírová konference.

¹⁴⁷ Americké přílby. *Obzory*. 8. 9. 1945. roč. 1, č. 3, s. 36.

¹⁴⁸ Toto téma bylo v srpnu 1945 obsaženo v téměř 43 procentech článků.

Negativní hodnocení Západu se přitom velmi často objevovalo ve člancích zmiňujících Španělsko, Portugalsko a Řecko. U prvních dvou zemí to bylo v téměř 67 procentech, u Řecka v necelých 39 procentech. V případě Španělska týdeníky shodně kritizovaly vnitropolitickou situaci a režim generála Franka.

Negativní hodnotící zmínky se objevovaly podle očekávání také v člancích o nacistickém Německu nebo fašistické Itálii. Tyto texty byly negativní shodně ve třetině, konkrétně ve 34 procentech, respektive 33 procentech. Záporné hodnocení obsahovaly také články, které zahrnovaly zmínku o zónách západního Německa, a to z 28 procent. Možnou příčinou tohoto je obviňování Němců z rozpoutání celosvětového konfliktu. V západních Němcích také tisk mohl vidět spojení se Západem nebo stále bojující nacisty snažící se vrátit říšské pořádky a útočit na Československo.

Spojené státy byly v člancích zmiňovány záporně v téměř 19 procentech relevantních textů. Obzory například otiskly článek listu *Novoje Vremja*, který tlumočil názory sovětského ministerstva zahraničí. Podle nich USA blouznily o „možnosti dostat všechno, čeho si jen přeje“.¹⁴⁹

U Francie, která byla negativně hodnocená v necelých 13 procentech relevantních článků, si týdeníky všimaly krize v domácí politice: „Vnitropolitická krize ve Francii, i když dočasně překlenutá vytvořením nové vlády, se patrně znovu

¹⁴⁹ Sledují USA reakční politiku? *Obzory*. 20. 7. 1946. roč. 2, č. 29, s. 449.

projeví jako pádný důkaz toho, že Francie musí ještě urazit velký kus cesty k politické, hospodářské a sociální konsolidaci.“¹⁵⁰

Naopak největší podíl článků s pozitivním hodnocením měla ze západních zemí Kanada. Důvod je zřejmý - Kanada byla v textech zmíněna jen v několika málo případech (1,2 procenta), a to byly buď články neutrální (v 60 procentech) nebo s kladným hodnocením (ve 40 procentech). Vzhledem k tomu, kolikrát byla země zmíněna v celém zkoumaném souboru, není tento výsledek významný. Stejně lze uvažovat o výsledku Nizozemska, které bylo zmíněno v člancích s pozitivním hodnocením v téměř 29 procentech.

Za povšimnutí naopak stojí rozdíl v hodnocení článků zmiňujících Spojené státy nebo Velkou Británii. Zatímco texty obsahující zmínku o VB byly pozitivní ve více než 14 procentech, v případě USA to bylo jen v necelých 8 procentech. Podle mého názoru to bylo způsobeno tím, že Velká Británie je Československu, potažmo celé Evropě bližší než Spojené státy a v době po druhé světové válce se o ní ještě uvažovalo jako o jedné z nejmocnějších zemí. Změna nastala až v následujících letech při dekolonizaci.

Obzory kladně hodnotily například britskou hospodářskou pomoc: „Velká Británie sama trpí nedostatkem potravin, přece však vyhověla v těchto dnech žádosti organizace UNRRU a dodá potraviny v ceně přes 3 miliony liber a je ochotna k dalším dodávkám, zejména ryb a osadnického zboží, jako je kakao ze Západní Afriky a čaj z Ceylonu.“¹⁵¹

Hodnoticí zmínky v člancích s jednotlivými zeměmi				
<i>Země</i>	<i>Není</i>	<i>Pozitivní hodnocení</i>	<i>Negativní hodnocení</i>	<i>Ambivalentní hodnocení</i>
USA	58,00%	7,80%	18,70%	15,50%
VB	58,80%	14,10%	16,40%	10,70%
Zóny západního Německa/Trizonie	57,00%	3,70%	28,00%	11,20%
Rakousko	66,70%	8,30%	12,50%	12,50%
Francie	64,50%	10,80%	12,90%	11,80%
Itálie	66,70%	3,70%	18,50%	11,10%
Belgie	50,00%	14,30%	0,00%	35,70%
Nizozemí	57,10%	28,60%	14,30%	0,00%
Benelux jako celek	50,00%	0,00%	0,00%	50,00%
Dánsko	85,70%	0,00%	14,30%	0,00%

¹⁵⁰ Resignace generála de Gaullea. *Obzory*. 26. 1. 1946. roč. 2, č. 4, s. 52.

¹⁵¹ Britský příspěvek pro UNRRU. *Obzory*. 6. 7. 1946. roč. 2, č. 27, s. 420.

<i>Země</i>	<i>Není</i>	<i>Pozitivní hodnocení</i>	<i>Negativní hodnocení</i>	<i>Ambivalentní hodnocení</i>
Norsko	83,30%	0,00%	16,70%	0,00%
Finsko	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Island	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Švýcarsko	83,30%	0,00%	0,00%	16,70%
Řecko	50,00%	0,00%	38,90%	11,10%
Španělsko	27,80%	5,60%	66,70%	0,00%
Portugalsko	0,00%	33,30%	66,70%	0,00%
Kanada	60,00%	40,00%	0,00%	0,00%
Západ jako celek	47,40%	15,80%	15,80%	21,10%
Západní mocnosti jako celek	70,00%	0,00%	30,00%	0,00%
Německo v historii	60,00%	0,00%	20,00%	20,00%
Nacistické Německo	42,00%	8,00%	34,00%	16,00%
Fašistická Itálie	33,30%	0,00%	33,30%	33,30%
Rakousko za 2. světové války	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%

Dalším zkoumaným kritériem bylo zmiňování Sovětského svazu v člancích o západních zemích. Analýza ukázala, že bez ohledu na hodnocení spojení se SSSR se tak stalo v asi 38 procentech. To je poměrně vysoké číslo a je důkazem významného postavení Sovětů v době po druhé světové válce. SSSR byl jednou ze čtyř hlavních mocností a účastnil se všech konferencí o uspořádání světa.

Ve valné většině případů, konkrétně ve více než 24 procentech byl SSSR zmíněn neutrálně. Kladně byl zmíněn v asi 8,5 procentech, záporně v asi 5,5 procentech.

Týdeníky v člancích s kladným hodnocením Sovětského svazu často vyzdvihovaly aktivitu Moskvy v bojích druhé světové války: „Nikdy nebude dost doceněno, co by se stalo se světem, s námi, s našimi rodinami a s naší vlastí, kdyby nebyla slavná Rudá armáda proměnila zdánlivě nezadržitelný německý postup v úprk.“¹⁵²

Na rozdíl od Západu, kterému týdeníky vyčítaly nedodržování smluv a nestálost, u SSSR to bylo právě naopak: „V každém případě jedno je jasné: Sovětský svaz je neochvějný ve své politice míru a bezpečnosti, politice rovnoprávnosti a přátelství všech národů na zemi. Sovětská země půjde i v budoucnu v předních řadách v zápase o trvalý mír.“¹⁵³

¹⁵² Válka šestiletá. *Obzory*. 1. 9. 1945. roč. 1, č. 2, s. 21.

¹⁵³ Sledují USA reakční politiku? *Obzory*. 20. 7. 1946. roč. 2, č. 29, s. 449.

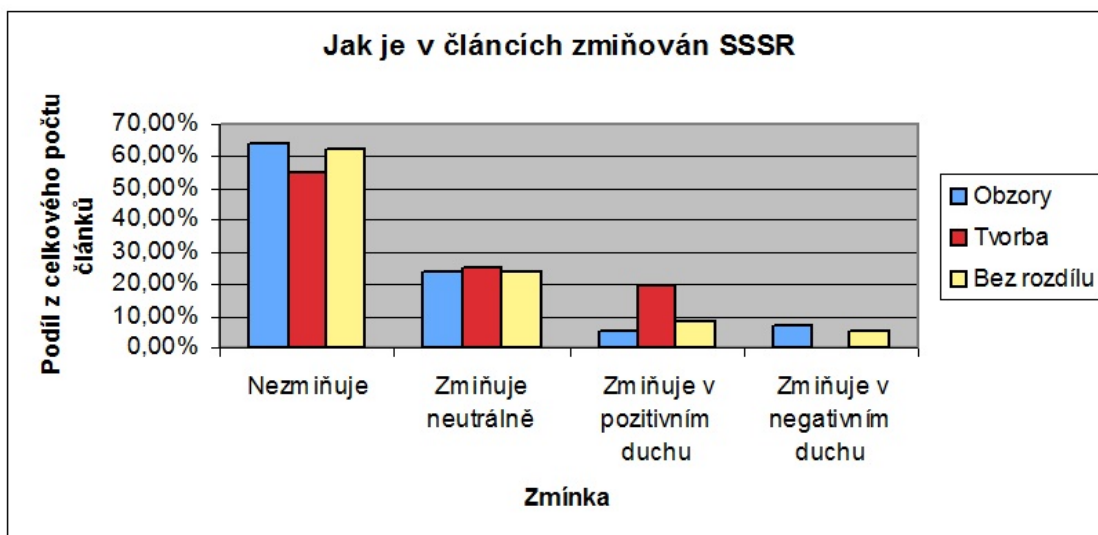
Navíc se sledovaná média zabývala tím, jak vzniklo napětí mezi Západem a Sovětským svazem. Viděla ho jako výsledek dějin a dlouhodobé ideologie:

Na ruské straně je stejně hluboká nedůvěra k Západu. Ruský lid byl po čtvrt století přesvědčován, že kapitalismus je příčinou válek, že kapitalistickému Západu nelze důvěřovat, a že západní demokracie je falešná, poněvadž veškerá moc v ní je v rukou kapitalistů, kteří se snaží o zničení socialismu v Rusku. Pokud takový názor bude v Rusku převládat, pak vztahy mezi SSSR a Západem budou vždy nesnadné.¹⁵⁴

Zajímavý je ale spíše rozdíl v hodnocení Sovětského svazu jednotlivými týdeníky. Oba tituly zmínku o SSSR zahrnuly do méně než poloviny svých článků. U týdeníku *Obzory* to bylo v asi 36 procentech textů, u *Tvorby* v asi 45 procentech článků. Obě periodika také ve stejné míře mocnost zmiňovala v neutrálním duchu, a to přibližně ve čtvrtině případů.

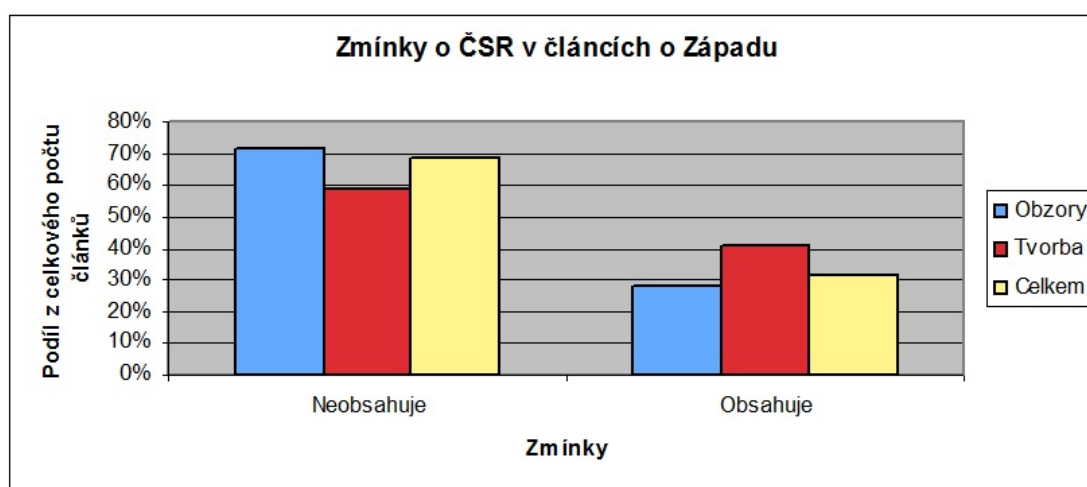
U pozitivního a negativního hodnocení se ale referování týdeníků lišilo. *Obzory* o Sovětském svazu psaly v přibližně stejné míře kladně i záporně (pozitivní zmínku v souvislosti se SSSR obsahovalo 4,9 procenta článků, negativní 7,2 procenta). Pokud ale v článcích Sovětský svaz hodnotil týdeník *Tvorba*, bylo výhradně pozitivní. Kladná zmínka se objevila v necelé pětině textů, záporná ani jednou. To ukazuje výlučné zaměření na tuto mocnost, které odpovídá faktu, že týdeník vydávala komunistická strana. Naopak u *Obzorů* je patrná snaha o vyvarování se stranění a jednoznačného hodnocení.

¹⁵⁴ Levice v atomickém věku. *Obzory*. 27. 7. 1946. č. 2, č. 30, s. 465.

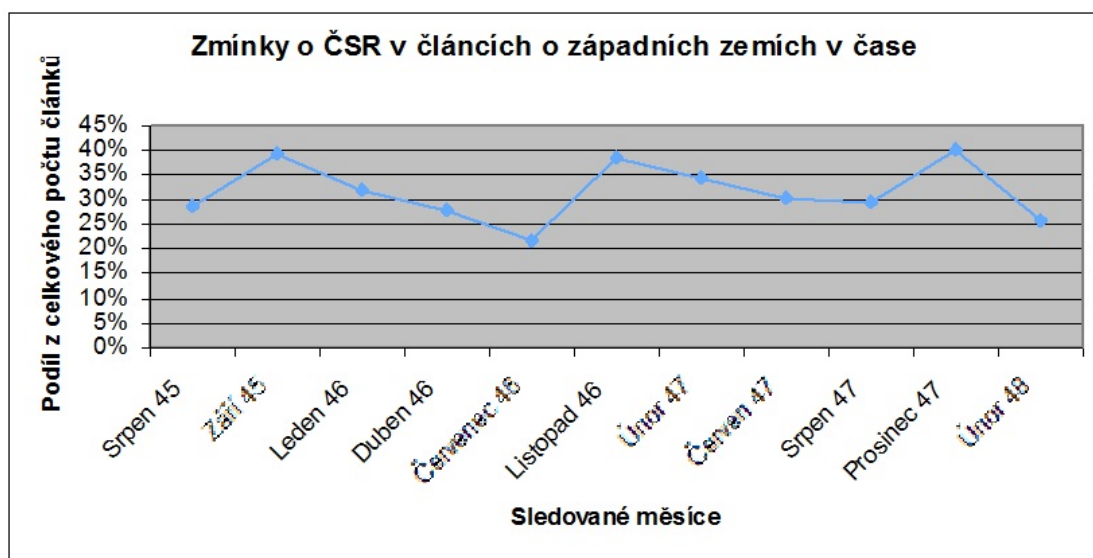
Československo bylo v člancích o západních zemích zmíněno v necelé třetině případů. Týdeníky se tak podle analýzy nesnažily přiblížit zahraniční problematiku vztahům témat k domácímu dění. Zahraniční dění bylo v té době navíc natolik zajímavé a významné, že to nebylo potřeba. Československo bylo sice před a během druhé světové války výrazně dotčeno politikou nacistického Německa, nicméně po skončení konfliktu nebylo v zájmu mocností a samo nemělo možnost významně ovlivňovat evropské dění.

Častěji přitom Československo ve svých člancích o Západě zmiňovala Tvorba, a to ve 40 procentech textů. Obzory vztahovaly téma k ČSR v asi 28 procentech článků.

Nejčastěji se Československo v člancích pojednávajících o západních zemích objevovalo v prosinci 1947 (ve 40 procentech textů), v září 1945 (ve 39,3 procentech) a v listopadu 1946 (38,6 procenta). V posledním jmenovaném měsíci byl důvodem již výše zmíněný konec odsunu Němců, v září 1945 pak tendence vracet se ke 2. světové válce a informování o poválečném uspořádání poměrů, které se dotýkalo i Československa.

V prosinci 1947 se v 16 procentech článků objevilo téma Marshallova plánu, který ČSR několik měsíců předtím odmítlo, a proto mohlo být často k zemi vztahováno. Celkově se však téma této americké pomoci objevilo jen v malé části článků zmiňujících Československo, jak ukázala dílčí analýza zkoumající témata spojovaná se zemí.

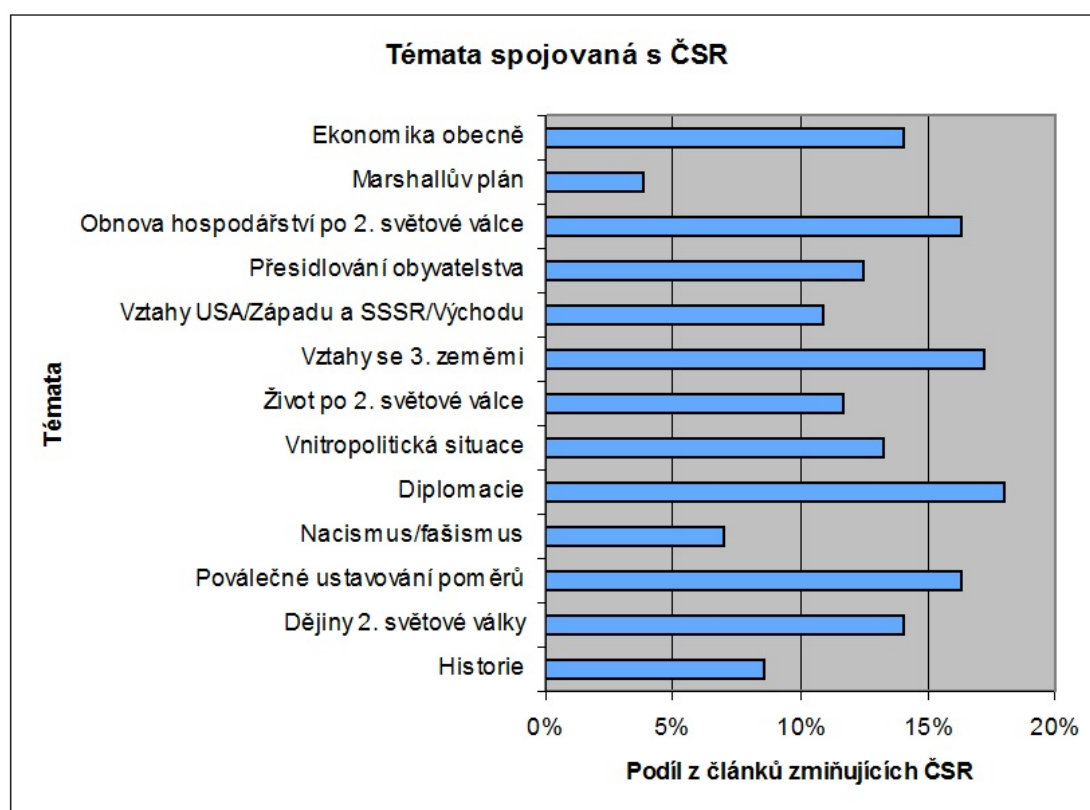

Z hlediska témat, kterými se zabývaly články zmiňující některou ze západních zemí a současně Československo, šlo nejčastěji o diplomacii (18 procent případů) a o poválečné uspořádání poměrů (16,4 procenta). Kvůli válečné a předválečné historii se o ČSR psalo ve velké míře také v souvislosti s dějinami druhé světové války (14,1 procenta) a velmi často se také podle očekávání objevovalo téma vztahu Západu se třetími zeměmi (17,2 procenta případů).

Častým tématem bylo rovněž přesídlování obyvatelstva, kam spadal také poválečný odsun Němců. Západní mocnosti si akce všímaly a často ji také komentovaly, proto bylo téma zmíněno ve 12,5 procentu článků se vztahem k ČSR. Se zmiňováním odsunu Němců souvisel častý výskyt dalšího tématu, a to života po

druhé světové válce. Objevilo se v téměř 12 procentech textů. Týdeníky totiž často popisovaly život v německém i československém pohraničí a dopad odsunu na zdejší obyvatelstvo, ať už české, nebo německé.

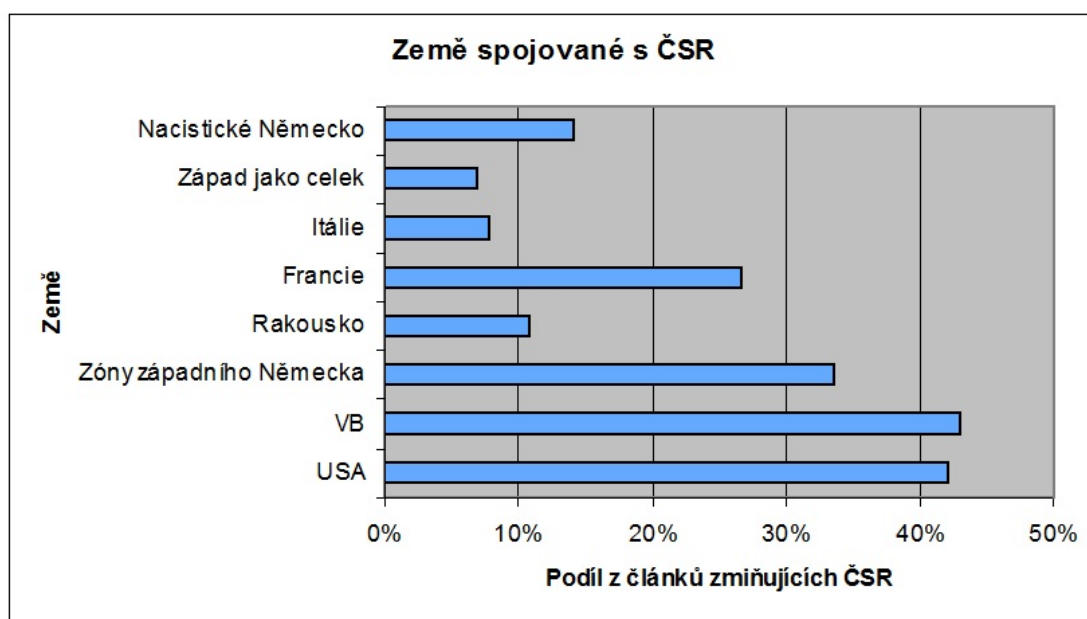
Zajímavé je, že téma Marshallova plánu bylo obsaženo jen v necelých 4 procentech článků se zmínkou o Československu. Toto téma přitom muselo vzbudit na domácí scéně diskusi, vzhledem ke konečnému rozhodnutí americkou pomoc nevyužít, a dalo se tedy očekávat, že bude k ČSR vztahováno častěji.

Častému spojování Československa s tématem odsunu Němců, resp. přemísťování obyvatelstva, odpovídá také analýza zemí spojených s ČSR. Třetina textů pojednávala o západních zónách Německa. Více bylo Československo zmiňováno jen v textech o Velké Británii (43 procent) a Spojených státech (42 procent). Důvodem tohoto podílu je fakt, že se zmínky o uvedených mocnostech vzhledem k jejich postavení ve světě vyskytovaly ve velké části článků, jak již bylo uvedeno výše.

Zmínky o ČSR se rovněž často vyskytovaly v článcích obsahujících informace o Francii. Důvod je pravděpodobně stejný jako v případě Spojených států a Velké Británie, a to časté zmiňování Francie v publikovaných textech.

Československo bylo také často zmiňováno v článcích obsahujících zmínku o nacistickém Německu, a to z důvodu předválečných dějin zemí, které se zásadním způsobem prolínaly. Vzhledem k tomu, v jaké míře se tituly, obzvláště týdeník Tvorba, k válečné i dřívější historii vracely, je proto tento výsledek pochopitelný.

ZÁVĚR

Analýza mediálního obrazu Západu na stránkách týdeníků Obzory a Tvorba v letech 1945-1948 se celkem zabývala 416 články publikovanými ve vybraných měsících. Těmi byly srpen a září 1945, leden, duben, červenec a listopad 1946, únor, červen, srpen a prosinec 1947 a únor 1948, který byl posledním měsícem, kdy vycházel týdeník Obzory. Výzkum měl potvrdit nebo vyvrátit pět hypotéz:

1. Týdeníky budou referovat o stejných zemích ve stejných souvislostech, vzhledem k aktuálním událostem.
2. Zobrazování Západu oběma týdeníky bude odlišné (ve smyslu pozitivní x negativní).
3. Týdeníky budou nejčastěji psát o USA a Velké Británii, vzhledem k jejich poválečnému postavení v mezinárodních vztazích.
4. Týdeníky budou v článcích o Západu zmiňovat také Sovětský svaz, ale budou ho hodnotit odlišně.
5. Týdeníky budou v článcích o zahraniční problematice zmiňovat i Československo.

Analýza potvrdila informace odborné literatury týkající se obou analyzovaných titulů. V textech týdeníku Tvorba se často nacházely narážky na články otištěné týdeníkem Obzory, přičemž byl zpochybňován názor autora. Současně se potvrdilo, že se list zaměřoval spíše na domácí problematiku a o zahraničních tématech psal méně. Naopak Obzory se mezinárodním vztahům věnovaly celkově hodně, přibližně ve stejné míře jako domácímu dění.

Analýza referování o jednotlivých západních zemích ukázala, že týdeníky skutečně ve svých článcích zmiňovaly jednotlivé státy v přibližně stejné míře. Výjimkou bylo nacistické Německo, které bylo výrazně častěji zmiňováno v textech týdeníku Tvorba. Tento fakt souvisel s tím, že se komunistický titul častěji vracel k tématu historie, a to jak válečné, tak předválečné.

Tuto tendenci potvrdila analýza témat, o kterých týdeníky informovaly. Zatímco Obzory se zaměřovaly na soudobá témata, Tvorba mimo to velmi často informovala o dějinách. Velký rozdíl byl také u dalšího tématu – nacismu/fašismu, tedy tématu, které s historií rovněž do velké míry souviselo. Nacismu se výrazně více věnoval komunistický list.

To se projevilo i u dílčích analýz témat spojovaných s některými zeměmi. U některých témat se týdeníky shodly, většinu ale zahrnovaly v daných člancích více nebo méně než druhý titul. U nejčastěji pokrývaných témat se však výsledky nelišily do takové míry, aby nebylo možné říci, že se hypotéza nepotvrdila. Nejčastěji zmiňovaná témata byla přitom v době po druhé světové válce v podstatě stejná, jaká lze předpokládat ve kterékoliv době včetně současnosti, totiž vztahy se třetími zeměmi a vnitropolitická situace. Tehdejší týdeníky ovládaly také texty analyzující vztahy Západu a Východu. Ty také tehdy hrály rozhodující roli v uspořádání světa, který se v souvislosti s tím, jak se státy stavěly na jednu nebo druhou stranu, začal ostřeji rozdělovat.

Celkově je tedy možné říct, že **první hypotéza se potvrdila.**

Země a témata obsažená v člancích obou týdeníků byly sice do značné míry shodné, způsob referování se ale lišil. Pokud byl Západ v člancích hodnocen, u týdeníku Tvorba to bylo jen negativně nebo ambivalentně. Pozitivní hodnocení se vyskytlo jen v minimu článků. To odpovídá stranění komunistického titulu Sovětskému svazu a kritizování zemí mimo jeho sféru vlivu. Naproti tomu týdeník Obzory Západ hodnotil v podobné míře pozitivně, negativně a ambivalentně. Původně jsem předpokládala, že hodnocení bude výrazně kladné, nicméně list se snažil nestránit.

Druhá hypotéza se také potvrdila, stejně jako třetí. Týdeníky ve svých textech reflektovaly poválečné uspořádání světa – kladly důraz na nejvýznamnější mocnosti, tedy Spojené státy americké, Velkou Británii a dále Francii. Jednou z nejčastěji zmiňovaných zemí bylo také západní Německo, v případě týdeníku Tvorba také nacistické Německo. Důvodem bylo předpokládané postavení USA a VB v mezinárodních vztazích. Konferencí se jako další z vítězných mocností účastnila také Francie a jednalo se především zpočátku o uzavírání mírových smluv s Německem a jeho poválečné uspořádání. Proto bylo mezi nejčastěji zmiňovanými státy.

Poválečných konferencí se jako další vítězná mocnost účastnil také Sovětský svaz, proto se dalo předpokládat, že se zmínky o něm budou v člancích o Západu často vyskytovat.

Zmínky o SSSR se objevily v asi 40 procentech textů o západních zemích, což dokládá, že týdeníky měly snahu Sověty zmiňovat. Způsob referování byl však odlišný. Zatímco Obzory Sovětský svaz zmiňovaly nejčastěji neutrálně a pokud

hodnocení do článků zahrnuly, tak bylo v podobné míře pozitivní a negativní. Týdeník Tvorba však Sověty hodnotil výhradně kladně. Opačné hodnocení se v textech listu neobjevilo ani jednou. Opět se potvrdilo stranění SSSR.

Čtvrtá hypotéza se tedy rovněž potvrdila.

Poslední zkoumanou oblastí bylo vztahování článků zmiňujících západní země k Československu. Zmínky o ČSR se vyskytly asi ve třetině článků, častěji v týdeníku Tvorba. **Pátá hypotéza se tedy nepotvrdila**, neboť jsem předpokládala vztahování záležitostí k Československu ve větší míře. Problematika ale byla dostatečně zajímavá a významná a nebylo ji proto potřeba čtenářům přibližovat ještě zmínkami o jejich zemi.

Analýzou byly celkem potvrzeny čtyři z pěti stanovených hypotéz.

RESUMÉ

The analysis of the the presentation of the Occident in magazines *Obzory* and *Tvorba* in 1945-1948 dealt with 416 articles in total, published in selected months. These were August and September 1945, January, April, July and November 1946, February, June, August and December 1947 and February 1948. This was also the last month the magazine *Obzory* was being published.

The research should have confirmed or falsify five hypotheses:

1. The magazines will report on the same west countries in the same context, due to current events.
2. The presentation of the Occident will be different (in terms of positive vs. negative connotations).
3. The magazines will write mostly about the Unites States and Great Britain, because of their role in postwar international relations.
4. In the articles about the west countries, the magazines will mention the Soviet Union, as well. However, they will evaluate it differently.
5. The magazines will relate the foreign issues to Czechoslovakia.

The analysis of the presentation of the west countries showed, that the magazines mentioned the individual west countries in roughly equal measure. The exception was the Nazi Germany, which occured significantly more frequently in the magazine *Tvorba*. This result was related to the fact that the communist title returned to the history, both war and prewar, more often.

This tendency was confirmed by the analysis of themes that appeared in the articles about the West. While the magazine *Obzory* focused on contemporary themes, the magazine *Tvorba* informed about history very often, as well. Big difference could be seen also at another subject - Nazism or fasism, that is, of course, highly related to history. The theme of Nazism appeared in the communist sheet much more often.

This was reflected also in the partial analysis of the issues associated with certain countries. In some topics, the magazines agreed, but the most were included in one magazine more or less than in the other one. The results of most of the topics did not differ to such an extent that it would be possible to say that the first hypothesis was not confirmed.

Overall, we can say that the first hypothesis was confirmed.

Countries and topics covered in the articles of both magazines were almost identical, however the coverage was different. In the magazine *Tvorba*, the West was evaluated only in negative or ambivalent way. A positive evaluation of the west countries occurred only in a very few articles.

In contrast, the magazine *Obzory* included positive, negative and ambivalent evaluation in the articles to the same degree. Originally, I assumed that the evaluation would be significantly positive, but the sheet tried to be rather unbiased.

The second hypothesis was therefore confirmed, as well as the third one. Among the most frequently mentioned countries were the United States, Great Britain, West Germany and France. As for the magazine *Tvorba*, Nazi Germany must be mentioned, as well. The reason was the expected position of the United States and United Kingdom in international relations. Together with France, they attended the conferences of the victorious power. The primary target of these meetings was to conclude peace treaties with Germany and its post-war arrangement. Therefore, these states were among the most frequently mentioned countries.

Post-war conferences were attended by the Soviet Union, as well. Therefore, I expected that references to this country would occur in the articles mentioning the Occident.

Mentions of the USSR appeared in about 40 percent of texts referring about western countries. However, the way in which the magazines informed about the state, was different. While *Obzory* mentioned the Soviet Union most often in a neutral way, and, if an evaluation was included, it was at similar level positive and negative, *Tvorba* referred to Soviets in a positive way only. Negative evaluation did not appear in the texts not once.

The fourth hypothesis was therefore also confirmed.

The last analysis focused on relating the foreign matters to Czechoslovakia. Mentions of Czechoslovakia occurred in about one third of articles, more often in the magazine *Tvorba*. The fifth hypothesis was not confirmed, as I expected relating the examined issues to Czechoslovakia in greater extent. Nevertheless, the theme was sufficiently interesting and important as such and it was therefore not necessary to bring it closer to readers by mentioning their own country.

The analysis confirmed four out of five hypotheses.

POUŽITÁ LITERATURA

BEDNAŘÍK, P. *Český tisk v letech 1945-1968*. In : Končelík, J., Köpplová, B., Prázová, I., Vykoukal, J. (eds.) : *Rozvoj české společnosti v Evropské unii*. III, Média, Teritoriální studia. Praha : Matfyzpres, 2004. ISBN 80-86732-35-5.

BRABEC, J. *Slovník zakázaných autorů 1948-1980*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1991. 541 s. ISBN 80-04-25417-9.

DOKOUPIL, B. *Tvorba (1) 1945-1952, 1957-1962*. *Slovník české literatury* [online]. 28. 6. 2007. <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz>>

DRÁPALA, M. *Na ztracené vartě západu*. Praha : Prostor, 2000. 682 s. ISBN 80-7260-046-X.

HANUŠ, J. *Doba podivného interregna*. In : Němeček, J. a kol.: *Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40. letech XX. století*. Praha: Historický ústav, 2010. 489 s. ISBN 978-80-7286-156-9.

HEŘTOVÁ, J. *Ladislav Štoll*. Praha : Horizont, 1986. 128 s. ISBN 40-019-86.

HP. Bohdan Chudoba. *Slovník českých filozofů*. Katedra filozofie Masarykovy univerzity Brno. On-line. [Cit. 22. 3. 2012]. <<http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/>>.

HYNŠT, J. *Tvorba v letech 1945-1952*. Praha : Univerzita Karlova, 1982.

CHURANĚ, M. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. I. díl. Praha : Libri, 1998. 467 s. ISBN 80-85983-44-3.

CHURANĚ, M. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. II. díl. Praha : Libri, 1998. 482 s. ISBN 80-85983-64-8.

- KAPLAN, K. *Pravda o Československu 1945-1948*. Praha : Panorama, 1990.
ISBN 80-7038-193-0.
- KAPLAN, K. *Cenzura 1945-1953*. O cenzuře v Československu v letech 1945-1956. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. 183 s.
ISBN 80-85270-38-2.
- KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. *Dějiny českých médií 20. století*.
Praha : Portál, 2010. 310 s. ISBN 978-80-7367-698-8.
- KNAPÍK, J. *Kdo spoutal naši kulturu*. Portrét stalinisty Gustava Bareše. Přerov :
Nakladatelství Šárka, 2000. 208 s. ISBN 80-901755-6-2.
- LUŇÁK, P. *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*. Praha : Libri,
1997. 460 s. ISBN 80-85983-29-X.
- MACHÁČEK, M. *Stanislav K. Neumann*. Praha : Horizont, 1985. 164 s.
ISBN 40-034-85.
- NÁLEVKA, V. *Kapitoly z dějin studené války*. Díl první. Praha : Institut pro
středoevropskou kulturu a politiku, 1997. 146 s. ISBN 80-86130-00-2.
- NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století*. Praha : Nakladatelství Aleš Skřivan
ml., 2000. s. 198. ISBN 80-902261-6-7.
- PÁNEK, J., TŮMA, O. *Dějiny českých zemí*. Praha : Univerzita Karlova v Praze,
2008. 487 s. ISBN 978-80-246-1544-8.
- PAVELČÍKOVÁ, N. *Klíčové mezníky vývoje ČSR po roce 1945*. Ostrava :
Ostravská univerzita v Ostravě, 2009. 84 s. 978-80-7368-710-6.
- PLECHANOVÁ, B., FIDLER, J. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*. Praha : ISE, 1997. 240 s. ISBN 80-85241-79-X.

- REIFOVÁ, I. a kol. *Slovník mediální komunikace*. Praha : Portál, 2004. 328 s.
ISBN 80-7178-926-7.
- RENNER, J. *Československá strana lidová 1945-1948*. Brno : Prius, 1999.
- SCHULZ, W. a kol. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha : Karolinum, 2004.
2. vyd. 150 s. ISBN 80-246-0827-8.
- TIGRID, P. *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. Praha : Odeon,
1992. 316 s. ISBN 80-207-0355-1.
- VESELÝ, Z. *Dějiny mezinárodních vztahů*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství
Aleš Čeněk, 2010. 606 s. ISBN 978-80-7380-018-5.
- VYKOUKAL, J., LITERA, B., TEJCHMAN, M. *Východ : Vznik, vývoj a rozpad
sovětského bloku 1944-1989*. Praha : Libri, 2000. 860 s. ISBN 80-85983-82-6.
- WEGS, R., LADRECH, R. *Evropa po roce 1945*. Praha : Vyšehrad, 2002. 376 s.
ISBN 80-7021-507-0.

PRAMENY

Obzory, roč. 1, č.1-4

Obzory, roč. 2, č. 1-4, č. 14-17, č. 27-30, č. 44-48

Obzory, roč. 3, č. 5-8, č. 23-26, č. 31-35, č. 49-52

Obzory, roč. 4, č. 5-7

Tvorba, roč. 14, č. 4-8

Tvorba, roč. 15, č. 1-5, č. 14-17, č. 27-31, č. 45-48

Tvorba, roč. 16, č. 6-9, č. 23-26, č. 32-35, č. 49-52

Tvorba, roč. 17, č. 5-8

SEZNAM PŘÍLOH

1. Kódovací kniha

2.1 Kompletní graf zobrazení západních zemí v týdnech bez rozdílu

2.2 Kompletní graf zobrazení západních zemí v týdnech

PŘÍLOHY

Příloha 1 - Kódovací kniha

Zobrazení Západu na stránkách týdeníků Obzory a Tvorba v roce 1945-48

Hypotézy:

- Týdeníky budou referovat o stejných zemích ve stejných souvislostech, vzhledem k aktuálním událostem.
- Zobrazování Západu oběma týdeníky bude odlišné (pozitivní x negativní).
- Týdeníky budou nejčastěji psát o USA a Velké Británii, vzhledem k jejich poválečnému postavení v mezinárodních vztazích.
- Týdeníky budou v článcích o Západu zmiňovat také Sovětský svaz, ale budou ho hodnotit odlišně.
- Týdeníky budou v článcích o zahraniční problematice zmiňovat i Československo.

Kódovací jednotka:

- 1 článek všeobecného zpravodajství nebo publicistický článek (názory, komentáře), který alespoň minimálně zmiňuje Západ jako celek nebo jednu ze západních zemí (západní země jsou pro práci definovány jako evropské země tzv. západního bloku + USA a Kanada)

Proměnné:

DATUM - ve formátu RRMMDD

MEDIUM

- 1 - Obzory
- 2 - Tvorba

TITULEK

AUTOR

- 0 - není uveden
- 1 - uveden zkratkou
- 2 - uveden celým jménem

TYP

- 1 - zpráva
- 2 - komentář
- 3 - analýza
- 4 - reportáž
- 5 - jiné (dokument, atd.)

VZTAH - hlavní téma článku je vztaženo k Československu, obsahuje zmínku o Československu

- 0 - neobsahuje

1 - obsahuje

TEMA1 - téma článku

- 1 - Historie
- 2 - Cesta ke druhé světové válce
- 3 - Dějiny druhé světové války
- 4 - Poválečné ustavování poměrů
- 5 - Nacismus nebo fašismus
- 6 - Komunismus
- 7 - Imperialismus
- 8 - Demokracie
- 9 - Církev, náboženství
- 10 - Diplomacie
- 11 - Bezpečnost
- 12 - Volby
- 13 - Vnitropolitická situace
- 14 - Uzavírání spojenečství
- 15 - Život po 2. světové válce
- 16 - Vznik OSN a její další činnost
- 17 - Trumanova doktrína
- 18 - Norimberský proces
- 19 - Churchillův projev ve Fultonu
- 20 - Občanské války
- 21 - Intervence, vztahy se 3. zemí
- 22 - Vztahy USA/Západu a SSSR
- 23 - Přesídlování obyvatelstva
- 24 - Kriminalita
- 25 - Pád vlády, odvolání prezidenta
- 26 - Úmrtí čelního politika
- 27 - Sčítání lidu
- 28 - Vojsko/armáda
- 29 - UNRRA
- 30 - Obnova hospodářství po 2. světové válce
- 31 - Marshallův plán
- 32 - Zbrojení
- 33 - Kapitalismus
- 34 - Ekonomika obecně
- 35 - Atomová energie/atomové bomby
- 36 - Těžba
- 37 - Zemědělství
- 38 - Hospodářská krize
- 39 - Činnost odborů
- 40 - MMF

99 - Neobsahuje

TEMA2 - další téma článku - viz TEMA1

TEMA3

TEMA4

ZEME1 - země, o které článek referuje

01 - USA

02 - VB

03 - jednotlivé zóny západního Německa nebo trizonie jako celek

04 - Rakousko

05 - Francie

06 - Itálie

07 - Belgie

08 - Lucembursko

09 - Nizozemí

10 - Benelux jako celek

11 - Dánsko

12 - Norsko

13 - Švédsko

14 - Finsko

15 - Island

16 - Švýcarsko

17 - Irsko

18 - Řecko

19 - Španělsko

20 - Portugalsko

21 - Kanada

22 - Západní Evropa jako celek

24 - Mocnosti jako celek

30 - Německo v historii

31 - nacistické Německo/Německo za druhé světové války

32 - fašistická Itálie/Itálie za druhé světové války

33 - Rakousko za druhé světové války

99 - nezmíněno

ZEME2 - viz ZEME1

ZEME3 - viz ZEME1

ZEME4 - viz ZEME1

SSSR

0 - nezmíněn

1 - zmíněn neutrálně

2 - zmíněn v pozitivním duchu

3 - zmíněn v negativním duchu

HOD_ZAP (hodnocení západu/západních zemí zmíněných v textu)

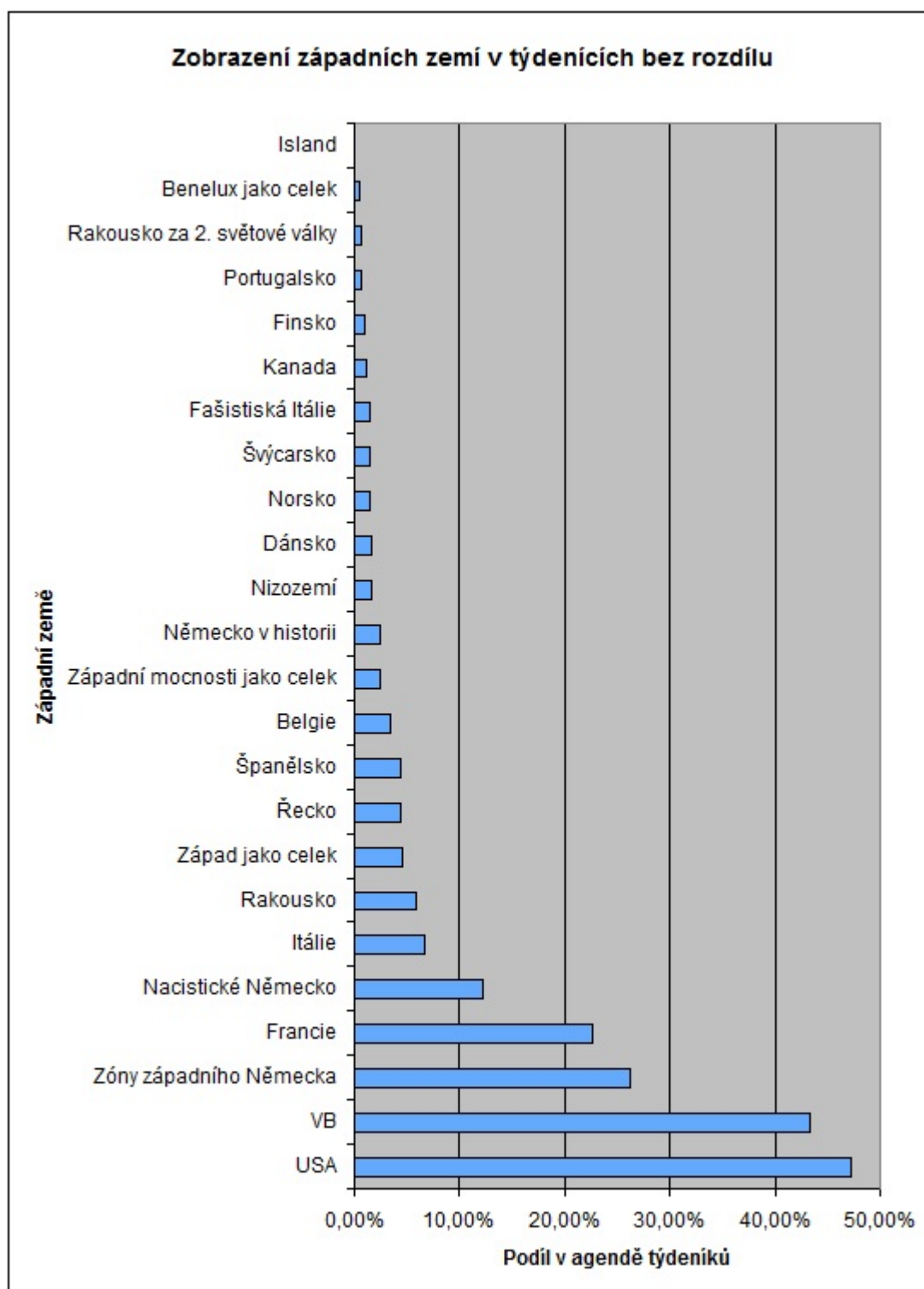
0 - neutrální text

1 - pozitivní hodnocení

2 - negativní hodnocení

3 - ambivalentní

Příloha 2.1 - Kompletní graf zobrazení západních zemí v týdenících bez rozdílu

Příloha 2.2 - Kompletní graf zobrazení západních zemí v týdenících

